

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Ekonomikas un vadības fakultāte

Ekonomisko sistēmu vadības teorijas un metožu katedra

Patēriņa kredītu risku analīze Latvijā

Consumer credit risk analysis in Latvia

BAKALaura DARBS

Autors: Vadības zinību bakalaura studiju
programmas

Vides un uzņēmējdarbības vadības virziena
5. kursa studente

Inga Kāpiņa

Studenta apliecības Nr. VadZ021072

Zinātniskais vadītājs

Dr. hab. oec., profesore

Ludmila Frolova

Rīga 2007

Saturs

Anotācija	3
Anotation	4
Ievads	5
1. PATĒRIŅA KREDĪTU TIRGUS DALĪBNIKĒKI, PATĒRIŅA KREDĪTI UN REGULĒJOŠIE LIKUMI.....	7
1.1. Patēriņa kredītu tirgus dalībnieki	7
1.2. Patēriņa kredītu veidi un to raksturojums	11
1.3. Patēriņa kredītu sniegšanas tendences Latvijā	14
1.4. Kreditēšanu regulējošās likumu normas	19
2. PATĒRIŅA KREDĪTU TIRGUS DALĪBNIKĒKU STRUKTURĀLĀS PĀRMAIŅAS UN RISKI	25
2.1. Patēriņa kredītu tirgus dalībnieku strukturālās pārmaiņas	25
2.2. Ar patēriņa kredītņēmējiem saistītie riski	30
3. PATĒRIŅA KREDĪTU RISKI, KREDĪTPORTFELIS UN MAKSĀJUMU KAVĒJUMI	39
3.1. Patēriņa kredītu riski, to ietekme uz kredītportfeli	39
3.2. Kredītportfeļa analīze	46
3.3. Maksājumu kavējumi un to ietekmējošo faktoru analīze	51
Secinājumi un priekšlikumi	57
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	61
Pielikums	64

Anotācija

Bakalaura darba mērķis ir noteikt patēriņa kredītu riskus un izpētīt patēriņa kredītu riska ietekmi uz banku kredītportfeli, noteikt maksājumu kavējumu iemeslus.

Bakalaura darbā ir trīs nodaļas. Darba pirmajā nodaļā ir apskatīti patēriņa kredītu tirgus dalībnieki, patēriņa kredītu piedāvājums Latvijas tirgū, to sniegšanas tendences un kreditēšanu regulējošie likumi. Darba otrajā daļā ir apskatītas patēriņa kredītu tirgus dalībnieku strukturālās pārmaiņas un ar patēriņa kredītņēmējiem saistītie riski. Darba trešajā daļā ir izpētīts kādi riski ietekmē patēriņa kredītu tirgus dalībniekus, risku ietekme uz kredītportfeli un ir identificēti maksājumu kavējumu iemesli.

Bakalaura darba apjoms ir 63 lapas. Bakalaura darbā izmantotas 9 tabulas un 20 attēli. Izmantotās literatūras saraksts ietver 39 vienības.

Anotation

The target of the bachelor paper are to identify consumer crediting risks and study how consumer credit risk effects on bank's credit portfolio, and identify the reasons of payment delays.

The bachelor paper contains three chapters. The first chapter deals with consumer credit market participants, consumer credit supply in Latvia market, supplying tendencies and controlling laws. The second chapter deals with structural changes of consumer credit market participants and credit risks depending on borrowers. The third chapter deals with risks, which have an effect on participants, how risks effect on portfolio and identifying the reasons of payment delays.

The bachelor paper volume is 63 pages. This paper contains 9 tables, 20 pictures. The bibliography contains 39 units.

Ievads

Šobrīd Latvijā ļoti strauji attīstās kreditēšanas tirgus. Inflācijas apkarošanas plāna ietvaros Latvijas valsts valdībā apstiprinājumu gaida grozījumi patērētāju aizsardzības likumā, ar šīm izmaiņām tieši skarot patēriņa kredītus, kā arī ir konceptuāli apstiprināta Kredītņēmēju reģistra izveide, kurš tiks veidots uz Latvijas bankas Parādnieku reģistra bāzes. Tas autoru rosinājis veikt izpēti attiecībā uz patēriņa kreditēšanu, jo patēriņa kredīti ir nenodrošināti kredīti, kas nozīmē, ka aizdevējam ir paaugstināts risks zaudēt aizdoto pamatsummu un negūt peļņu, ja aizņēmējs nepilda savas saistības. Temata aktualitāti noteica arī dažādas publikācijas par „neprātīgo kreditēšanu” presē. Lai gan patēriņa kredīti, salīdzinot ar hipotekārajiem kredītiem, ir nelielas summas, tomēr sasniedzot zināmu apjomu, arī šīs nelielās summas atstāj ietekmi uz tautsaimniecību, īpaši uz patēriņa preču cenām, jo patēriņa kredītu mērķis ir indivīda patēriņa vajadzību apmierināšana. Intensīvā patēriņa kreditēšana ir viens no iemesliem patēriņa preču cenu pieaugumā.

Šodien var teikt, ka Latvijā veiksmīgi ir attīstījies finanšu sektors, un kā viens no banku darbības galvenajiem darbības virzieniem ir kreditēšana, kas veido galvenos ienākumus banku ieņēmumu struktūrā. Finanšu un Kapitāla tirgus komisijas apkopotie banku dati liecina, ka banku izsniegtie kredīti ar katru gadu palielinās.

Šī bakalaura darba mērķis ir izpētīt kādus patēriņa kredītus piedāvā bankas, kādi riski saistīti ar patēriņa kreditēšanu, kā arī, kā šie riski ietekmē aizdevēju. Šī mērķa sasniegšanai autoram bija jāizpilda sekojoši uzdevumi:

- ♦ patēriņa kredītu tirgus dalībnieku apskats;
- ♦ dažādu kredītdevēju piedāvājumi patēriņa kredītu sektorā;
- ♦ izmaiņas patēriņa kredītu tirgū laikā no 2000. gada līdz 2006. gadam;
- ♦ kreditēšanu regulējošās likumdošanas un iestāžu apzināšana;
- ♦ patēriņa kredītu tirgus dalībnieku kredītportfeļu struktūras izpēte;
- ♦ patēriņa kredīta tirgus dalībniekus ietekmējošo risku izpēte;
- ♦ patēriņa kredītu risku ietekmes uz kredītportfeli izpēte;
- ♦ maksājumu kavējumu iemeslu faktoru identificēšana.

Darba pirmajā daļā autors pētīs kāds ir Latvijas patēriņu kredītu tirgus, kādus patēriņa kredīta veidus piedāvā Latvijas banku sistēmā darbojošās bankas un nebanku sektora uzņēmumi, kādas likumdošanas normas regulē banku darbību Latvijā. Savukārt darba otrajā daļā autors apzinās patēriņa kredītu tirgus dalībnieku banku sistēmas

strukturālās pārmaiņas, kā arī riskus, kas ir saistīti ar patēriņa kredītu ņēmējiem. Darba trešajā daļā autors noteiks patēriņa kredītu riskus, to ietekmi uz kredītportfeli izmantojot Latvijas banku sistēmas bilances rādītāju laika posmā no 2000. gada līdz 2006. gada 31. decembrim. Attiecīgais periods izvēlēts tāpēc, ka 2000. gadā sāka pazemināties hipotekāro kredītu fiksētās un mainīgās procentu likmes. Šajā laika posmā arī straujāk sāka attīstīties patēriņa kreditēšana, jo cilvēki bija atguvuši uzticēšanos bankām, kā arī bankas sāka aktīvi piedāvāt savus pakalpojumus, kļūstot mazāk konservatīvas attiecībā uz reklāmu. Izvēlētajā laika posmā Latvijas bankas ir atguvušās no iepriekšējo gadu krīzēm, un ir notikusi attīstība.

Lai novērtētu banku sistēmas kredītportfeli, autors izmantoja M. Kudinskas darbā „Komerčbanku riski un to atbilstība pašu kapitālam” piedāvātos kredītportfeli raksturojošos rādītājus, kā arī banku sistēmas ceturkšņu pārskatos uzrādītos banku darbības rādītājus. Analizējot maksājumu kavējumus, autors aplūkos makroekonomiskos datus saistībā ar kredītportfeļa kvalitāti raksturojošiem rādītājiem. Rādītāju analīzei autors izmantoja D.Šķilteres un J. Krasta izstrādātos metodiskos norādījumus laboratorijas darbu izpildei kursā „Pieprasījuma prognozēšana”. Datu analīzē izmantotas monogrāfiskā, ekonomiskās analīzes un statistiskās analīzes metodes, kas raksturojas ar datu salīdzināšanu, grupēšanu un dinamiskās rindas korelācijas atspoguļošanu.

Darba pielikumā autors ir pievienojis kredītportfeļa kvalitātes raksturojošo rādītāju aprēķinus, aprēķinos izmantotos datus un aprēķinu grafiskos attēlojumus.

Autora darbu ierobežoja literatūras par patēriņa kredītiem trūkums. Autoram bija pieejami interneta resursi, kuros tika analizēti vai apskatīti tieši patēriņa kredīti, ar tiem saistītie riski, iespējamie risinājumi risku samazināšanai tieši patēriņa kreditēšanas jomā.

1. PATĒRIŅA KREDĪTU TIRGUS DALĪBNIKĒKI, PATĒRIŅA KREDĪTI UN REGULĒJOŠIE LIKUMI

Patēriņa kredītu tirgus ir plašs un piedāvājums tajā ir daudzveidīgs. Bieži patērētājiem ir grūti orientēties un izvēlēties gan starp piedāvātājiem, gan piedāvātajiem produktiem. Lai veiktu patēriņa kredītu risku izpēti, autors pirmajā nodaļā veiks izpēti par patēriņa kredītu tirgus piedāvājumu. Pirmajā nodaļā autors pētīs arī patēriņa kredītu tirgus dalībniekus, kā arī kreditēšanu regulējošos likumus.

1.1. Patēriņa kredītu tirgus dalībnieki

Gan pasaulē, gan arī Latvijā kreditēšana ir ļoti populārs un plaši izmantots ārējā finansējuma piesaistes veids. Samazinoties finanšu transakciju ierobežojumiem un starptautiskajiem monetārajiem tirgiem kļūstot arvien mobilākiem, nauda ir kļuvusi „lēta” un plaši pieejama. Pieaugot konkurencei komercbanku starpā, kredīti ir kļuvuši pieejami ne tikai lielajiem, bet arī mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, kā arī fiziskām personām.

Latvijā kredītus izsniedz bankas, līzinga sabiedrības, krājaizdevu sabiedrības un nebanku finanšu uzņēmumi.

Latvijā patēriņa kreditēšanas jomā darbojas lielākā daļa komercbanku, līzinga kompānijas, kuras ir banku meitas uzņēmumi, kā arī citi pakalpojumu sniedzēji – līzinga un kredītpakalpojumu kompānijas, kuras nav saistītas ar bankām. No šīs grupas kompānijām lielākās ir “GE Money”, “Inserviss Group”, “Elkor līzings” un “Nelss līzings”. Kredītpakalpojumu kompānija “GE Money” ir ASV korporācijas “General Electric” struktūrvienība, kura 2004. gada maijā iegādājās līzinga kompāniju “RD līzinga grupa”, bet aktīvu darbību Latvijas tirgū uzsāka tikai 2005. gadā.

2006. gada 31. decembrī Latvijā darbojās 21 banka un trīs ārvalstu banku filiāles – Nordea Bank Finland Plc. Latvijas filiāle, Skandinaviska Enskilda Banken AB Rīgas filiāle un GE Money Bank AB Filiāle Latvijā. 2006. gada beigās Finanšu un kapitāla tirgus komisijas padome, lai aizsargātu bankas noguldītāju intereses, anulēja AS "Ogres Komercbanka" izsniegto licenci kredītiestādes darbībai [4].

Patēriņa kreditēšanā līderes ir bankas, kuru kopējais patēriņa kredītos izsniegtais portfelis 2006. gada beigās sasniedza gandrīz 600 miljonus latu. Savukārt lielākajam nebanku kreditēšanas pārstāvim GE Money 2005. gada nogalē kredītportfelis bija 43.4 miljoni latu, kas ir 12% no 2005. gada banku sistēmas kredītiem patēriņam. GE Money darbības uzsākšana Latvijas patēriņa kredītu tirgū parādīja, ka nebanku sektora uzņēmums var konkurēt ar komercbankām patēriņa kreditēšanas tirgū. Īpaši asi tas bija redzams, kad GE Money sāka piedāvāt patēriņa kredītus Latvijas Pasta nodaļās. Šis piedāvājums izsauca asas publikācijas presē par vieglprātīgu kreditēšanu.

Savukārt SIA Inserviss Group 2005. gada beigās bija izsnieguši kredītos 28.7 milj. Ls, kas ir 8% no 2005. gada banku sistēmā patēriņam izsniegtajiem kredītiem.

Elkor līzinga 2005. gada beigās izsniegto kredītu kopsumma bija 3,8 milj. Ls, AS Baltijas Izaugsmes Grupa bija izsniegusi 3,2 milj. Ls. Tātad daži lielākie uzņēmumi kopumā nebanku sektorā 2005. gada beigās, papildus banku sektora izsniegtajiem patēriņa kredītiem, bija izsnieguši 79 miljonus latu, kas ir 21.9% no banku sektorā izsniegtajiem patēriņa kredītiem.

Ppatēriņa kreditēšanas jomā valda sīva konkurence gan starp bankām, gan nebanku sektora kreditēšanas uzņēmumiem. 1.1. tabulā autors ir apkopojis datus par trīs banku izsniegtajiem patēriņa kredītiem un četru nebanku sektora izsniegtajiem patēriņa kredītiem, aprēķinājis aplūkoto banku tirgus daļu patēriņa kredītu jomā, kā arī aprēķinājis nebanku sektora uzņēmumu izsniegto kredītu procentuālo attiecību no banku sektora patēriņa kredītu kopsummas.

Gan konkurence, gan koncentrācija ir grūti mērāmi lielumi, jo ir dažādi objektīvi iemesli, kas tos ietekmē un kas nav saistīti ar tautsaimniecību (piemēram, vēsturiskie, kultūras, tradīciju u.c.). Visbiežāk izmantotie rādītāji ir *Herfindhal-Hirschman* indekss (*HHI*) un koncentrācijas rādītāji [16].

Herfindhal-Hirschman indeksu (*HHI*) izmanto, lai noteiktu konkurences līmeni kādā tirgus segmentā vai apakšsektorā. Šo indeksu ietekmē divi rādītāji – dalībnieku skaits tirgū un to tirgus daļa kāpināta kvadrātā [17; 37]. Indeksa aprēķināšanai izmanto formulu:

$$HHI = \sum_{i=1}^n S_i^2$$

kur S_i – bankas tirgus daļa kāpināta kvadrātā

n – banku skaits tirgū

HHI var svārstīties robežās no 0 līdz 1. Ja HHI tuvojas 1, tā ir absolūta koncentrācija jeb monopolstāvoklis, savukārt ja HHI nav lielāks par 0.18, to var uzskatīt par mērenu [16].

Zemāks HHI pārsvarā ir valstīs, kurās kredītiestāžu skaits ir lielāks, bet valstīs ar mazu banku skaitu HHI ir augstāks, tomēr ir arī izņēmumi. Konkurence Latvijā banku sektorā šādā skatījumā bija samērā spēcīga, jo tās HHI ir zemāks nekā vairākām citām valstīm ar mazu banku skaitu. 10 ES valstīm HHI 2005. gadā salīdzinājumā ar 2004. gadu samazinājās, bet Latvijas HHI palielinājās visstraujāk, atspoguļojot lielāko banku tirgus daļas pieaugumu [16]. Tirgus koncentrācija Latvijas banku sektorā pēdējo gadu laikā pieauga, par to liecina arī nedaudz pieaugošais HHI gan aktīviem, gan kredītiem, gan noguldījumiem, kas 2006. gada beigās sasniedza attiecīgi 0.127, 0.154 un 0.118 [18].

Patēriņa kredītu tirgus daļa tirgus dalībniekiem 1.1. tabula

Tirgus dalībnieki	Izsniegtie patēriņa kredīti	% no kopā izsniegtajiem patēriņa kredītiem
Hansabanka	94 511 980*	26.3%
Parex banka	36 787 263*	10.2%
SEB Unibanka	67 852 761*	18.9%
GE Money	43 371 682	12.0%
Inserviss Group	28 659 375	8.0%
BIG	3 171 596	0.9%
Elkor līzings	3 770 015	1.0%
Banku sistēmā	359 945 689	77.3%

Autors secina, ka patēriņa kredītu tirgus tiek segmentēts pēc sociāli ekonomiskajiem raksturlielumiem. To var secināt izpētot dažādu banku un nebanku patēriņa kredītu piedāvājumus. Tā piemēram, Hansabanka, patēriņa kredītu piedāvā

* Izsniegto patēriņa kredītu daļa ir aprēķināta kā procentu attiecība no privātpersonām izsniegto kredītu summas par pamatu ņemot banku sistēmā izsniegto patēriņa kredītu attiecību no privātpersonām izsniegtajiem kredītiem, jo publiski pieejamajos banku gada pārskatos netiek atspoguļoti patēriņam izsniegtie kredīti.

personām, kuru minimālie ienākumi ir vismaz 150 Ls mēnesī, savukārt, Parex banka akceptē ienākumus 100 Ls mēnesī.

Sociāli ekonomiskie faktori neaprobežojas tikai ar ienākumiem, bet tā kā kredīta pieteikumos ir jautājumi par izglītību, darba vietu, ieņemamo amatu un citi, var secināt, ka tomēr tirgus tiek segmentēts tieši pēc šiem rādītājiem [12, 245]. Tirgus tiek segmentēts gan katrā uzņēmumā, katram patērētēju segmentam piedāvājot atšķirīgus produktus, piemēram kredītkartes ar atšķirīgām gada maksām, pozicionējot tās pēc prestiža, gan pēc tirgus dalībniekiem.

Tirgus dalībnieki savstarpēji ir sadalījuši tirgu tādā veidā, ka bankās, kur lielākā daļa patērētāju kredītņēmēju parsti ir konkrētās bankas klienti, kredīti tiek piešķirti konservatīvāk, savukārt nebanku sektorā, bieži tiek piešķirti kredīti cilvēkiem, kuri bankā iespējams jau vairs nevar saņemt kredītu, tādēļ ka jau ir saņēmuši gan kredītlīniju, gan vēl kādu patērētāja kredītu, tomēr ir iespējams saņemt kredītu.

Segmentācija ir notikusi arī bankām dibinot meitas uzņēmumus – līzinga grupas, kuru specializācija ir dažādi līzinga pakalpojumi, no kuriem lielākais ir auto līzings. 2000.gada 17.oktobrī tika dibināta sabiedriska organizācija Latvijas Līzinga devēju asociācija, kurā apvienojās pašmāju lielākās līzinga sabiedrības *Hanza Līzings*, *Unilīzings*, *Nordea Finance Latvia* un *Optiva līzings* (pēc gada pārtapa par *Sampo līzings*). 2002.gada sākumā *Unilīzings* iegādājās *Sampo* līzinga portfeli. Pārējie līzinga uzņēmumi nav šīs asociācijas biedri.

Bankas ir konservatīvākas piedāvāto kredīta summu ziņā, savukārt nebanku sektorā pret līdzīgiem ienākumiem tiek piedāvātas lielākas kredītu summas. Piemēram, Hansabankā minimālie ienākumi lai saņemtu kredītu ir 150 Ls mēnesī, piedāvātā summa uz 12 mēnešiem ir 500 Ls, bet Baltijas Izaugsmes Grupā minimālie ienākumi ir 90 Ls, pret kuriem var aizņemties 1000 Ls.

Autors secina, ka patērētāja kredītu sektorā ir pietiekami sīva konkurence un bankas ir līderes patērētāja kredītu sniegšanā. No nebanku sektora lielākie patērētāja kredītu sniedzēji ir GE Money un Inserviss Group. Bankas, salīdzinot ar nebanku sektoru, ir konservatīvākas un uzņemas mazāku risku. Patērētāja kredītu tirgus ir vāji segmentēts, segmentēšana ir galvenokārt pēc klientu ienākuma līmeņa.

1.2. Patēriņa kredītu veidi un to raksturojums

Patēriņa kredīti - mājsaimniecībām izsniegtie kredīti tādu patēriņa preču (piemēram, sadzīves tehnikas un automašīnu) iegādei un pakalpojumu (piemēram, medicīniskās aprūpes un ceļojumu) samaksai, kuru nolūks nav saistīts ar peļņas guvumu [33]. Šādi patēriņa kredītu ir formulējusi Latvijas Banka. Latvijas Banka atsevišķā punktā ir definējusi pārējos kredītus, kas nav mājsaimniecību norēķinu konta debeta atlikumi (overdraft) un mājokļa kredīti, t.i. kredīti mājokļa iegādei vai būvniecībai, tā uzlabošanai, ja uzlabošanas rezultātā uzlabojas mājokļa ekonomiskie rādītāji [33]. Pēc būtības Latvijas Bankas definētie pārējie kredīti mājsaimniecībām arī var tikt uzskatīti par patēriņa kredītiem, ja netiek izmantoti peļņas gūšanas nolūkā. Iepazīstoties ar dažādu banku un nebanku piedāvājumiem, tos var iedalīt sekojošās grupās:

- ♦ kredītlīnija – aizņēmējam garantēts bankas noteikts kredīta limits, kas parasti ir atkarīgs no aizņēmēja algas lieluma, procenti tikai par izmantoto kredīta apjomu;
- ♦ patēriņa kredītkarte (EGO, Viva) – aizņēmējam tiek atvērta speciāls aizdevuma konts, kuram ir piesaistīta konta karte;
- ♦ aizdevums patēriņam – tiešs naudas aizdevums patēriņam, atsevišķās bankās var tikt izsniegts tikai tad, ja ir galvotājs vai kredīts tiek nodrošināts ar nekustamā īpašuma ķīlu;
- ♦ aizdevums patēriņa preču iegādei – aizņēmējam jau preču iegādes vietā tiek piedāvāts aizņemt līdzekļus tās iegādei.

Kredītdevēji savus piedāvātos kredītus sauc dažādi, bet kredīta būtību tas nemaina. Piedāvātās gada procentu likmes patēriņa kredītiem svārstās ievērojamā amplitūdā – zemākā ir 6% gadā, augstākā apmēram 48% gadā. 1.2. tabulā ir redzami dažādu banku un nebanku piedāvājumi patēriņa finansēšanai.

Latvijas tirgū pieejamie patēriņa kredīti

1.2. tabula

Maksimālās pieejamās summas	Kredīta procenti	Kredīta termiņi	Aizdevējs	
			Banka	Nebanka
līdz 1000 LVL	17-20%	3-24 mēneši	Aizkraukles banka	
	24-48%	3-24 mēneši		Mateks kredīts

Maksimālās pieejamās summas	Kredīta procenti	Kredīta termiņi	Aizdevējs	
			Banka	Nebanka
	25-30%	1-120 mēneši		Baltijas Izaugsmes Grupa
1000 - 3000 LVL	17-20%	3-24 mēneši	Aizkraukles banka	
	18-20%	12-24 mēneši	Baltijas Tranzītu banka	
		3-48 mēneši	Hipotēku un Zemes banka	
		3-36 mēneši	Parex banka	
	no 21,4%	6-60 mēneši		GE Money
3000 - 5000 LVL	12-20%	3-48 mēneši	Latvijas Krājbanka	
	no 10%	3-48 mēneši	DnB Nord banka	
	19,20%		SEB Unibanka	
	21-24%	3-48 mēneši	Norvik banka	
5000 - 10000 LVL	16-20%	1-36 mēneši	Hansabanka	
	25-30%	1-120 mēneši		Baltijas Izaugsmes Grupa

Kredītlīnija ir visbiežāk sastopamais piedāvātais patēriņa kredīta veids. Kredītlīnija ir pievilcīga ar to, ka jāmaksā tikai par faktiski izmantoto kredīta summu. Piedāvājot kredītlīniju parasti tiek norādīti procenti par kredītlīnijas izmantošanu mēnesī. Kredītlīnija aizņēmējam ir viegli pieejama, ērti izmantojama. Lai saņemtu kredītlīniju, daudzās bankās pietiek ar to, ka darba alga tiek pārskaitīta uz aizņēmēja kontu bankā. Piedāvātās kredītlīnijas apjoms parasti ir atkarīgs no aizņēmēja mēneša neto ienākumiem. Visbiežāk kredītlīnijas limits ir divas līdz četras algas. Kredītlīnija ir kā mūžīgais kārdinājums, jo gadījumā, ja aizņēmējs ir sasniedzis kredīta limitu, atmaksājot daļu no izlietotās kredītlīnijas, atmaksātā summa atkal ir pieejama. Tādējādi gada laikā ir iespējams gan vairākkārtīgi atmaksāt iztērēto summu, gan atkal iztērēt to. Kredītlīnijas izmantošanas laikā ir iespējams maksāt tikai procentus par izmantoto kredīta summu, pamatsummu atmaksājot līguma beigās. Ir arī iespējams pagarināt

līgumu uz nākošo gadu, tādējādi gada beigās neatmaksājot pamatsummu, bet turpinot maksāt procentus par izmantoto kredītlīniju.

Patēriņa kredītkartes princips ir līdzīgs kredītlīnijai. Atšķirībā no kredītlīnijas patēriņa kredītkarte ir piesaistīta pie atsevišķa konta, kurā tiek ieskaitīta aizņēmējam pieejamā kredīta summa. Konta izmantošanai tiek izsniegta atsevišķa karte, kurai dažas bankas ir piešķirušas īpašu nosaukumu, tādējādi padarot šos aizdevumus pazīstamākus. Patēriņa kredītkarte darbojas tieši tā pat kā debetkarte – ar to ir iespējams norēķināties par pirkumiem, izņemt skaidru naudu bankomātos, rezervēt viesnīcas, aviobiļetes un tamlīdzīgi. Par patēriņa kredītkartes izmantoto kredīta summu ir jāmaksā katru mēnesi gan procentu maksājums, gan pamatsumma. Tā pat kā kredītlīnijai, arī patēriņa kredītkartei var atjaunot limitu. Pieejamais kredīta limits parasti ir atkarīgs no aizņēmēja regulārajiem ienākumiem, piemēram, darba algas. Kredīta maksimālais termiņš parasti ir divi gadi, bet tā kā piešķirto kredītu ir iespējams atmaksāt un iztērēt vairākkārtīgi, var tikt uzskatīts par beztermiņa aizdevumu.

Aizdevums patēriņam ir naudas aizdevums konkrētam pirkumam vai naudas aizdevums neinteresējoties par kredīta mērķi. Kredītdevēji šim aizdevuma veidam devuši dažādus nosaukumus, lai savus produktus padarītu atšķirīgus no konkurentu piedāvātajiem produktiem. Kā piemērus var minēt Ekspreskredīts, personālais kredīts, klasiskais kredīts. Šis kredīts ir savā ziņā tiešām saucams par klasisko kredītu – aizdevējs aizdod naudu, aizņēmējs atmaksā katru mēnesi gan pamatsummu, gan procentus. Dažādu organizāciju piedāvātās summas ir no simts latiem līdz pieciem tūkstošiem latu. Kredīta termiņi ir no sešiem mēnešiem līdz pat astoņiem gadiem.

Kā atsevišķs piedāvājums minams kredīts dažādu preču un pakalpojumu iegādei. Šo produktu ļoti plaši piedāvā nebankas, piemēram, IservissCredit, GE Money, Nelss līzings. Šajā sektorā tiek piedāvāts kredīts sākot no 45.00 LVL. Piedāvājuma augšējā robeža ir 10000 LVL, ko piedāvā GE Money. Šajā sektorā aktīvi darbojas arī līzings kompānijas. Visplašāk pazīstamais, protams, ir auto līzings. Līzings ir finanšu pakalpojums, kura rezultātā līzings devējs nodod līzings ņēmējam tiesības izmantot līzings objektu apmaiņā pret līgumā noteiktajiem maksājumiem [30]. Līzingskompāniju finansētās summas ir ierobežotas tikai ar aizņēmēja maksāspēju.

Kopsummā Latvijas tirgū piedāvājums kredītiem ir gan priekš studentiem, gan īpašs piedāvājumu pensionāriem. Iespējams saņemt patēriņa kredītu bez nodrošinājuma līdz 7000 LVL, savukārt, ja par nodrošinājumu izmanto nekustamo īpašumu tad var saņemt pat 250 000 LVL. Procentu likmes svārstās no apmēram 5,5 % gadā līdz pat 48

% gadā. Bankas plaši izmanto iespēju saviem esošajiem klientiem piedāvāt gan izdevīgākus kredīta nosacījumus, gan atvieglotus kredīta saņemšanu. Hansabanka un GE Money savos informatīvajos materiālos uzsver labas kredītvēstures nepieciešamību. Aizņēmējiem, kuriem jau ir bijusi sadarbība ar aizdevējiem, ir pieejamas lielākas kredīta summas. Tas īpaši pamanāms pētot GE Money piedāvājumu, kurā redzams, ka jaunajiem klientiem maksimālā pieejamā summa ir tikai 500 LVL.

1.3. Patēriņa kredītu sniegšanas tendences Latvijā

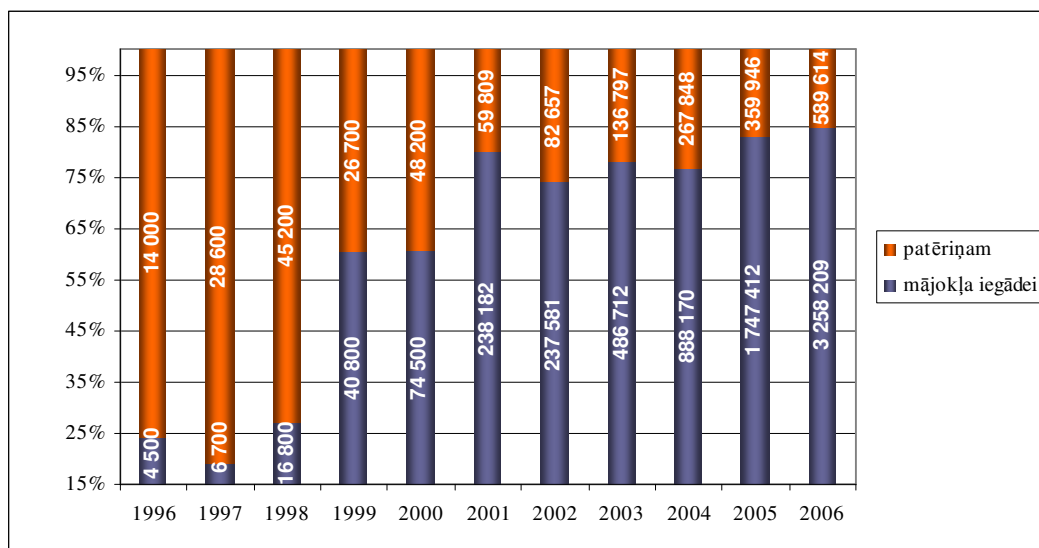
Kredīts ir produkts, kuru pārdodot tiek gūta peļņa. Kredītiem sākotnēji bija ļoti augsti procenti. Šodien mūsu dzīve un saimniekošana bez kredītiem ir grūti iedomājama. Finanšu organizācijas aktīvi piedāvā un popularizē dzīvi uz kredīta. Tiek izmantoti tādi saukļi, kā „Dzīvo labāk jau šodien!”, „Negaidi, bet pērc tūlīt”, „Pārvērt sapņus realitātē!” un tamlīdzīgi. Tas ir sekmējis izsniegto patēriņa kredītu strauju pieaugumu. 2006. gada beigās patēriņam izsniegto kredītu apjoms pieauga par apmēram 230 miljoniem latu salīdzinot ar 2005. gadu, bet patēriņa kredītu īpatsvars kopējā portfelī samazinājies par 1 procentpunktu 2006. gadu salīdzinot ar 2005. gadu.

Latvijā, pēc neatkarības atgūšanas, saņemt kredītu bankā bija ļoti grūts un dārgs process. 90. gadu vidū, ekonomiskajai situācijai stabilizējoties, kļuva iespējams vienkāršāk saņemt kredītus. Situācija sāka uzlaboties 1996. gadā, pēc banku krīzes 1995. gadā [9].

Kā redzams 1.1. attēlā, 1999. gadā, salīdzinot ar 1996. gadu, izsniegto kredītu pieaugums ir visai ievērojams, kā arī ir mainījusies izsniegto kredītu struktūra. Palielinoties izsniegto kredītu apjomam un stabilizējoties Latvijas ekonomiskajai situācijai, ir samazinājušās arī procentu likmes izsniegtajiem kredītiem. Aplūkojot 1.1. attēlu, ir redzams, ka 1999. gadā ir notikušas nozīmīgas izmaiņas hipotekārās kreditēšanas sektorā. 1999. gadā tieši hipotekārās kreditēšanas jomā bankas savā starpā sāka sīvu konkurenci par klientiem, sekojoši, palielinoties iespējām cilvēkiem aizņemties, sākās straujš cenu kāpums nekustamā īpašuma tirgū.

Šobrīd kredītdevēju rīcībā ir iepriekšējos gados uzkrātā informācija par kredītņēmējiem, kas samazina kredītdevēju risku. Salīdzinot ar laiku, kad Latvija bija tikko atguvusi neatkarību, šobrīd saņemt patēriņa kredītu ir pavisam viegli un ātri, to pat ir iespējams izdarīt Latvijas Pasta nodaļās. Ir paātrināta kredīta izsniegšanas

procedūra un samazināts kredīta izsniegšanai nepieciešamo dokumentu skaits. Pietiek ar pasi, lai saņemtu kredītu. Tas veicina izsniegto kredītu pieaugumu, jo samazinoties pieprasāmo dokumentu apjomam un vienkāršojot kredīta izsniegšanas procedūru, palielinās kredītņēmēju skaits. Aizņēmēju skaita pieaugumu neapšaubāmi ir veicinājusi arī ekonomikas stabilizācija, kas ļauj cilvēkiem justies droši par rītdienu un spēju atdot

1.1. attēls **Privātpersonām izsniegto kredītu veidi (tūkst. latu)**

kredītu. Savukārt kredītdevēji, sīvas konkurences dzīti, arvien uzstājīgāk piedāvā aizņemties.

Latvija vēl nav sasniegusi rietumvalstu līmeni kreditēšanās jomā, kurās mājsaimniecību maksātspēja ir nopietna problēma, bet turpinoties straujam izsniegto kredītu pieaugumam, arī mūsu valstī var aktualizēties šāda problēma. Cilvēki, pirms aizņemties, ne vienmēr padomā par saistībām, kuras uzņemas. Šāda nepārdomāta aizņemšanās var radīt problēmas, ja aizņēmēja dzīvē notiek izmaiņas, piemēram, zaudēts darbs, ilgstoša slimība, nelaimes gadījums.

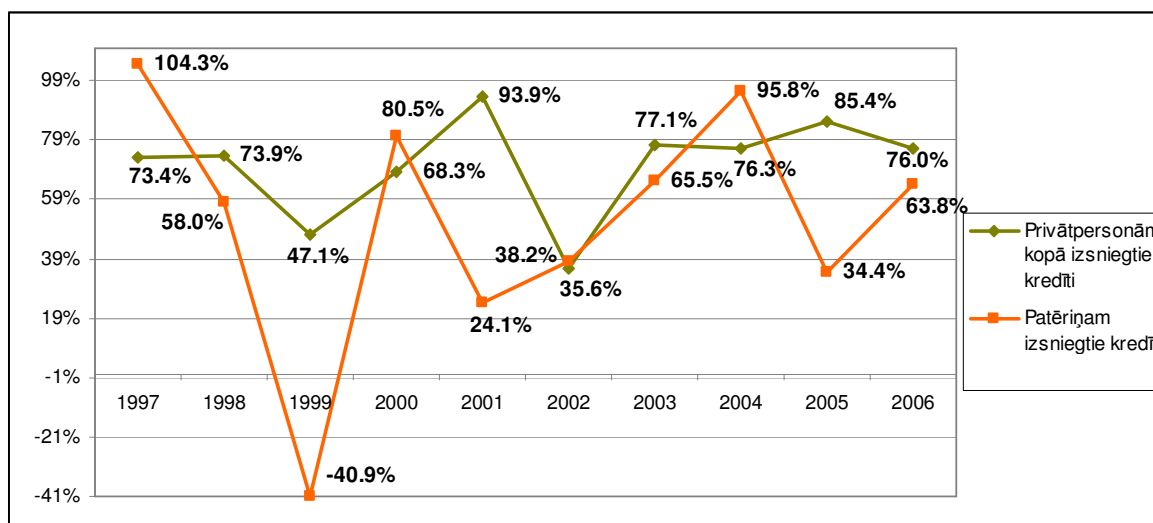
2007. gada 19. aprīlī Saeima 1. lasījumā ir pieņēmusi izmaiņas Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, kas noteiks, ka persona, kas nodarbojas ar patērētāju kreditēšanu, kredītu, lielāku par 100 minimālajām mēnešalgām (12000 Ls), drīkst izsniegt tikai, ja persona, kas kreditējas, iesniedz Valsts ieņēmumu dienesta izziņu par personas ienākumiem vai satura ziņā līdzvērtīgu citas valsts nodokļu administrācijas izziņu [7]. Kredīta devējam savukārt, pieņemot lēmumu par kredīta piešķiršanu, jāvadās no valsts nodokļu administrācijas izdotajās izziņās norādītajiem personas ienākumiem. Šis ir

viens no inflācijas samazināšanas plānā paredzētajiem pasākumiem, jo valdība paredz, ka šī noteikuma ietekmē varētu samazināties kreditēšanas pieaugums. Pieņemot, ka vienai mājsaimniecībai ir izsniegts viens kredīts mājokļa iegādei, rekonstrukcijai vai remontam, tad šādus kredītus bankās ir saņēmuši aptuveni 14.5% visu mājsaimniecību [31]. Vidējais vienai mājsaimniecībai izsniegtā kredīta apmērs 2006. gada decembra beigās bija:

- ♦ mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam – 24.8 tūkstoši latu;
- ♦ patēriņam – 2.9 tūkst. Latu;
- ♦ norēķinu kartēm – 268 latu [16].

Analizējot kredītiestāžu datus par izsniegto kredītu skaitu, ir redzams, ka līdz 2006. gada beigām mājsaimniecībām izsniegto kredītu skaits pārsniedz 916 tūkstošus, no kuriem vairums bija norēķinu karšu un norēķinu kontu kredīti – 584 tūkstoši, savukārt patēriņa preču iegādei izsniegto kredītu skaits sasniedza 157 tūkstošus, bet mājokļa iegādei, rekonstrukcijai vai remontam – 132 tūkstoši, t.i., attiecīgi 63.7%, 17.1% un 14.4% [16]. Tātad, var secināt, ka sliekšnis 12000 latu patēriņa kreditēšanu ietekmēs maz. Tā kā grozījumos ir ieviestas arī izmaiņas, kas nosaka, ka arī kredīts nekustamā īpašuma iegādei ir patēriņa kredīts, tad pārējās izmaiņas, kas uzliek pienākumu pieprasīt valsts nodokļu administrācijas iestādēm izziņas par ienākumiem, vairāk attieksies uz nekustamā īpašuma iegādi kredītā, kā arī automašīnu līzingu. Šo faktu daži kreditētāji jau izmanto savās reklāmās kā saukli – iegādājies, kamēr nav jāiesniedz izziņa.

Kā redzams 1.2. attēlā, 2005. gadā patēriņam izsniegto kredītu pieaugums bija

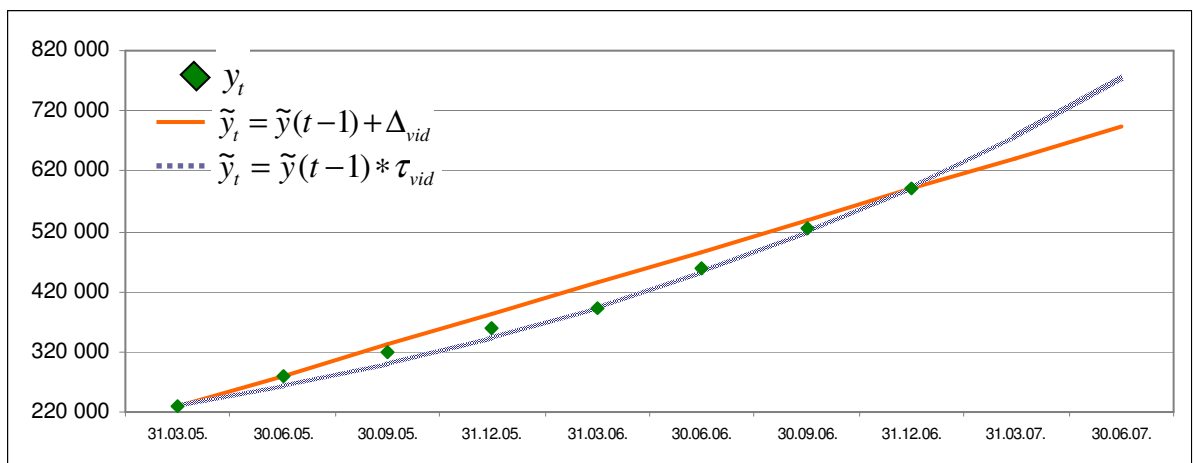
1.2. attēls

Izsniegto kredītu pieaugums procentos pret iepriekšējo gadu

samazinājies salīdzinot ar 2004. gadu, bet 2006. gadā atkal palielinājās. Privātpersonām kopā izsniegtie kredīti uzrāda pieaugumu virs 50% gadā kopš 2003. gada. 2006. gadā privātpersonām kopā izsniegts par 76% vairāk kredītu nekā 2005. gadā.

Kopsummā patēriņa kredīti sastāda 14% no privātpersonām izsniegtajiem kredītiem. Patēriņa kredītu kopsumma uzrāda ievērojamu pieaugumu absolūtajos skaitļos, bet procentuāli, kā redzams 1.1. attēlā, laikā no 2001. gada līdz 2006. gadam patēriņa kredītu īpatsvars privātpersonām izsniegtajos kredītos banku sektorā ir samazinājies, un šobrīd ir 14%, jo arī hipotekārie kredīti uzrāda strauju izaugsmi. Hipotekāro kredītu pieejamība salīdzinot ar 1998. gadu ir ievērojami palielinājusies, tādējādi dodot savu ieguldījumu mājokļu cenu pieaugumā.

Tomēr, neskatoties uz Latvijas valdības plāniem, inflācijas ierobežošanai, censties ierobežot arī patēriņa kredītu izsniegšanu, pēc autora domām, arī 2007. gadā būs vērojams patēriņa kredītu kopsummas pieaugums. Autors, izmantojot banku sistēmas 2005. un 2006. gada ceturkšņu rādītājus, ar vidējo absolūto pieaugumu un vidējo augšanas tempu prognozēja pieaugumu I un II 2007. gada ceturkšņiem. Kā redzams no prognozes (1.3. att.), pieauguma temps saglabāsies tikpat straujš. Prognozēšanas

1.3. attēls

Izsniegto patēriņa kredītu prognozētais pieaugums latos

horizonts divu ceturkšņu attālumā tika izvēlēts tāpēc, ka ieviešot izmaiņas Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, varētu notikt negaidītas patēriņa kredītu tirgus izmaiņas. Negaidītas izmaiņas var būt tāpēc, ka ieviešot izmaiņas likumos par tām precīzi informēti parasti ir tikai attiecīgās nozares pārstāvji, savukārt iedzīvotāji ne vienmēr precīzi zina, kādas tieši izmaiņas ir notikušas. Kā piemēru tam var minēt jau pirms

izmaiņu ieviešanas televīzijā demonstrētās reklāmas, kurās patērētāji tiek aicināti iegādāties automašīnu līzingā pirms tiek prasītas izziņas no valsts nodokļu administrācijas iestādēm.

Kā tika ziņots 24.04.2007. LNT ziņās plkst. 20:00, konceptuāli ir apstiprināta Kredītņēmēju reģistra izveide. Reģistrs tiks veidots uz Latvijas bankas paspārnē esošā Parādnieku reģistra bāzes. Pēc LNT ziņu aptaujāto ekspertu domām, šis varētu būt instruments, kas ierobežos kredītu ņemšanu. Kredītņēmēju reģistrā būs pieejamas ziņas par visiem vienai personai izsniegtajiem kredītiem. Kā liecina autora pieredze strādājot nebanku kreditēšanas sektorā, bieži ir sastopama parādība, ka patēriņa kredītu vēlas saņemt personas, kurām ir trīs un vairāk citi patēriņa kredīti – dažādas preces iegādātas uz nomaksu un kredītliņijas vairākās bankās. Šis reģistrs būs efektīvs tikai tad, ja tajā tiks apkopoti dati arī par nebanku kreditēšanas sektoru, jo, piemēram, GE Money, kas ir nebanku kreditēšanas sektora lielākais pārstāvis, izsniegtie kredīti 2005. gada beigās bija 43.4 miljoni latu [39], kas ir 12% no banku sektora patēriņa kredītu apjoma 2005. gada beigās.

Vadoties no šīs informācijas var secināt, ka kredītņēmēju reģistrs varētu atklāt pārsteidzošus datus par kredītņēmēju saistību apjomu. Tajā pašā laikā, kredītņēmēju reģistrs pildīs kredītvēstures veidotāja lomu. Autora rīcībā šobrīd nav informācijas par to, cik ilgi šajā reģistrā tiks saglabāti dati par personai izsniegtajiem kredītiem, un vai šajā reģistrā, paralēli informācijai par kredītiem, tiks fiksēta informācija par maksāšanas disciplīnu. Bet ja tāda informācija tiks apkopota un glabāta vismaz vairāk par pieciem gadiem, tad kredītdevējiem tiks dota iespēja novērtēt priekšzīmīgus kredītņēmējus, kuri ir aizņēmušies, aizņēumus sabalansējot ar saviem ienākumiem, un ir teicami pildījuši savas saistības.

Kopumā šī brīža patēriņa kredītu tirgus situācija raksturojama kā stabila, ar vidējo ceturkšņa pieauguma tempu 15% banku sektorā. Šī situācija iespējams mainīsies 2008. gada sākumā, kad ir plānots ieviest kredītņēmēju reģistru, bet šobrīd patēriņa kredīts ir pieejams ikvienai 18 gadu vecumu sasniegušai personai. Patēriņa kredītu tirgū šobrīd ir pieejama plaša kreditētāju izvēle – sākot no bankām, kuru pieeja kreditēšanai ir konservatīva, un beidzot ar salīdzinoši agresīvākiem nebanku sektora piedāvājumiem.

1.4. Kreditēšanu regulējošās likumu normas

Viens no svarīgākajiem likumiem, kas regulē kredītiestāžu un banku darbību Latvijā ir „Kredītiestāžu likums”[6]. Kredītiestādēm saistošus noteikumus un ieteikumus izdod Finanšu un kapitāla tirgus komisija, Latvijas Banka, Ministru kabinets. Izdodot likumus, likumdevējiem ir jāņem vērā Eiropas Savienības izdotās saistošās regulas. Latvijas Banka ir Latvijas Republikas centrālā banka. Tā ir viena no svarīgākajām valsts iestādēm un veic likumā noteiktus tautsaimnieciskus uzdevumus [33].

„Kredītiestāžu likumā” ir noteikts, ka kredītiestādes uzraugošā institūcija ir Finanšu un kapitāla tirgus komisija (turpmāk tekstā FKTK), kura izsniedz licenci (atļauju) kredītiestādes darbībai. FKTK ir izveidota ar mērķi veicināt ieguldītāju, noguldītāju un apdrošināto personu interešu aizsardzību un finanšu un kapitāla tirgus attīstību un stabilitāti [5]. FKTK ir šādas funkcijas:

- ♦ izdot normatīvus noteikumus un rīkojumus par finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku darbību regulējošām prasībām un šo darbību raksturojošo rādītāju aprēķināšanas un pārskatu iesniegšanas kārtību;
- ♦ regulēt finanšu un kapitāla tirgu un tā dalībnieku darbību, kontrolējot normatīvo aktu un Komisijas normatīvo noteikumu un rīkojumu izpildi;
- ♦ noteikt kvalifikācijas un atbilstības prasības finanšu un kapitāla tirgus dalībniekiem un to amatpersonām;
- ♦ noteikt finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku licencēšanas un reģistrēšanas kārtību;
- ♦ apkopot un analizēt ar finanšu un kapitāla tirgu saistīto informāciju un publicēt to;
- ♦ nodrošināt Noguldījumu garantiju fonda un Apdrošināto aizsardzības fonda līdzekļu uzkrāšanu, pārvaldīšanu un atlīdzību izmaksu no šiem fondiem saskaņā ar Fizisko personu noguldījumu garantiju likumu un Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumu;
- ♦ nodrošināt kompensāciju izmaksu ieguldītājiem saskaņā ar Ieguldītāju aizsardzības likumu;

- ♦ analizēt finanšu un kapitāla tirgu regulējošos normatīvos aktus, sagatavot priekšlikumus normatīvo aktu pilnveidošanai un to saskaņošanai ar Eiropas Kopienas normatīvajiem aktiem;
- ♦ sistemātiski pētīt, analizēt un prognozēt finanšu un kapitāla tirgus attīstību;
- ♦ sadarboties ar ārvalstu finanšu un kapitāla tirgus uzraudzības institūcijām un piedalīties starptautisko finanšu un kapitāla tirgus uzraudzības institūciju organizāciju darbā.

Komercreģistrā kredītiestāde drīkst reģistrēties tikai tad, kad FKTK ir izsniegusi licenci kredītiestādes darbībai. „Kredītiestāžu likuma” likuma 24. panta 2. apakšpunktā ir noteiktas prasības par izglītību, kādai jābūt kredītiestādes valdes priekšsēdētājam, valdes locekļiem, iekšējā audita dienesta vadītājam un sabiedrības kontrolierim. Tiem ir jābūt ar augstāko izglītību, nesodītiem. Iepriekšminētos amatus kredītiestādē nedrīkst ieņemt persona, kura ir bijusi valdes loceklis par maksātnespējīgu kļuvušā jeb bankrotējušā uzņēmumā.

Tāpat šajā likumā ir noteikts, kas ir tiesīgi dibināt kredītiestādi:

- ♦ pilngadīga un rīcībspējīga fiziska persona;
- ♦ juridiska (reģistrēta) persona, kuras darbības laks nav mazāks par trim finanšu gadiem, un kuras finanšu pārskati ir gatavoti un revidēti atbilstoši starptautiskajiem grāmatvedības standartiem un tiem ir pievienots zvērināta revidenta atzinums;
- ♦ valsts un pašvaldība.

Kredītiestādes dibinātājiem ir jābūt nevainojamai reputācijai un brīvajam kapitālam. Kredītiestādes dibināšanas pamatkapitāls ir pieci miljoni eiro. Kapitāla izcelsmi pirms licences izsniegšanas pārbauda FKTK. Kapitāla izcelsmei ir jābūt pierādāmai un neapšaubāmi likumīgai.

Lai izsniegtu kredītus, bankām ir jāizstrādā kredītpolitika un procedūras kredītu izsniegšanai. Kredītpolitikā tiek noteikta kredītu izsniegšanas kārtība, atmaksāšanas kārtība, uzraudzīšana un kredītu kvalitātes novērtēšanas kritēriji. Finanšu un kapitāla tirgus komisija 2001. gada 2. novembrī ir izdevusi „Kredītriska pārvaldīšanas ieteikumus”, kuros ir doti norādījumi par kredītu kvalitātes novērtēšanu. „Kredītriska pārvaldīšanas ieteikumi” ir padarīti saistoši „Kredītiestāžu likuma” 52. panta 2. daļā. „Kredītiestāžu likuma” ceturtajā nodaļā ir detalizēti noteiktas kredītiestādes darbību regulējošās prasības:

- ♦ bankas pašu kapitāla attiecība pret svērtajiem aktīviem un ārpusbilances posteņu kopsummu (kapitāla pietiekamība);
- ♦ pašu kapitāla minimālais lielums;
- ♦ kapitāla izvietošanas prasības;
- ♦ darījuma riska lielums un kopsumma;
- ♦ riska darījuma apmērs ar vienu klientu;
- ♦ bankas līdzdalība citas sabiedrības pamatkapitālā;
- ♦ ieguldījumi kustamajā un nekustamajā īpašumā;
- ♦ atklātās pozīcijas ārvalstu valūtā procentuālā attiecība pret pašu kapitālu;
- ♦ kredītu izsniegšanas prasības un noteikumi.

„Kredītiestāžu likuma” turpmākajā daļā ir detalizēti reglamentētas visas citas iespējamās darbības, tādas kā, maksātnespēja, reorganizācija, likvidācija.

Lai samazinātu dažādu darījumu risku ietekmi uz kredītiestādes stabilitāti un pašu kapitālu, kā arī, lai aizsargātu noguldītāju intereses, Finanšu un kapitāla tirgus komisija ir izdevusi dažādus noteikumus un ieteikumus, kuros ir noteikts cik liels īpatsvars dažādu risku, attiecībā pret pašu kapitālu, bankām ir atļauts uzņemt. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas izdotajos „Kapitāla pietiekamības aprēķināšanas noteikumi” ir aprakstīti gan riski, gan to kopsummas attiecība pret pašu kapitālu, un to aprēķināšanas metode.

FTKT projekta līmenī ir izstrādājusi „Minimālo kapitāla prasību aprēķināšanas noteikumus”. Noteikumu projekts ievieš Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2006/48/EK par kredītiestāžu darbības sākšanu un veikšanu un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2006/49/EK par ieguldījumu sabiedrību un kredītiestāžu kapitāla pietiekamību prasības par minimālā pašu kapitāla līmeņa nodrošināšanu atbilstoši iestādes risku lielumam. Salīdzinot ar pašlaik spēkā esošajiem FKTK ar 17.11.2004. lēmumu Nr. 305 apstiprinātajiem "Kapitāla pietiekamības aprēķināšanas noteikumiem", noteikumu projektā ir pilnīgi mainīts kredītriska kapitāla prasības aprēķins. Turpmāk iestādes varēs izvēlēties piemērot tā aprēķinam vai nu standartizēto pieeju, vai arī, saņemot Komisijas atļauju, uz iekšējiem reitingiem balstīto pieeju. Standartizētā pieeja ir zināmā mērā līdzīga pašreizējai pieejai, bet daudz precīzāka, jo:

- ♦ visus aktīvus un ārpusbilances posteņus sadala 16 kategorijās (pašlaik četrās), daudzās no kurām riska pakāpi var noteikt, izmantojot ārējos reitingus;

- ♦ noteikta jaunu finanšu instrumentu, tādu kā kredītu atvasināto instrumentu, ieguldījumu fondu apliecību un citu, kapitāla prasības aprēķināšanas kārtība;
- ♦ papildināts piemērojamo riska pakāpju klāsts. Ar mājokļa hipotēku nodrošinātiem kredītiem, kuri atbilst stingrākām prasībām nekā pašlaik, varēs piemērot 35% riska pakāpi, diversificētajam mazo risku darījumu portfelim – 75% riska pakāpi un līdz 150% paaugstināta riska pakāpi kavētiem darījumiem un augsta riska kapitāla vērtspapīriem [3].

Noteikumu projekts stāsies spēkā vienlaicīgi ar atbilstošajiem grozījumiem Kredītiestāžu likumā un Finanšu instrumentu tirgus likumā [3]. Paredzams, ka noteikumi stāsies spēkā jau 2007. gadā, līdz gada beigām spēkā būs pārejas noteikumi, kas ļaus kapitāla pietiekamības normas aprēķināt saskaņā ar šobrīd spēkā esošajiem noteikumiem, bet sākot no 2008. gada saistoši būs jaunie noteikumi.

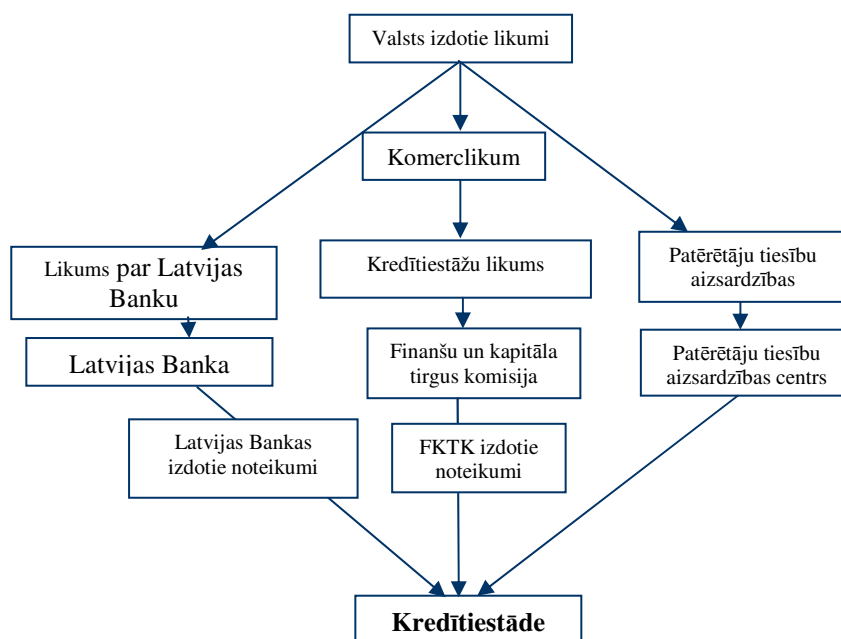
Svarīgs instruments kreditēšanu regulējošā likumdošanā ir Patērētāju tiesību aizsardzības likums, kurš stājās spēkā 1999. gada 15. aprīlī. Likuma mērķis ir nodrošināt patērētājam iespēju īstenot un aizsargāt savas likumīgās tiesības, slēdzot līgumu ar ražotāju, pārdevēju vai pakalpojuma sniedzēju. Šī likuma 8. pantā ir ietverti noteikumi par patērētāju kreditēšanu. Inflācijas apkarošanas plāna ietvaros, Saeima 1. lasījumā ir pieņēmusi grozījumus šī likuma 8. pantā. Šis pants ir papildināts ar piekto, sesto, septīto un astoto daļu, kurās tiek noteikts, ka izsniedzot kredītu vienādu vai lielāku par 100 minimālajām mēnešalgām, personai (patērētājam) ir jāiesniedz Valsts ieņēmumu dienesta izziņu vai satura ziņā līdzvērtīgu citas valsts nodokļu administrācijas izziņu par patērētāja ienākumiem [7], kā arī kredītdevējs pirms kredīta izsniegšanas patērētājam, dokumentējot veiktos pasākumus, izvērtē patērētāja spēju atmaksāt kredītu, ņemot vērā šīs iesniegtās nodokļu administrācijas iestāžu izziņas [7].

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektore doktorante un patērētāju tiesību eksperte Baiba Broka, vērtējot patērētāju kreditēšanas tiesisko regulējumu Latvijā, norāda, ka kopumā normatīvajos aktos pie mums ir ievērotas ES direktīvu prasības. Atbilstoši Patērētāju tiesību aizsardzības likumā sniegtajam patērētāju kreditēšanas jēdziena skaidrojumam tiesiskais regulējums aptver tādus darījumus kā nomaksas pirkumu, līzings darījumus, overdraftu, kredītkartes ar piešķirto pārtēriņa limitu vai bez tā, pārdevēju vai pakalpojumu sniedzēju izdotās pēcapmaksas kartes, kredītiestāžu izsniegtos aizdevumus, kredītus speciāliem mērķiem [21].

Patērētāju kreditēšanas noteikumi uzskaitīti minētajā likumā, savukārt 1999. gadā pieņemtie MK noteikumi reglamentē līgumā iekļaujamo informāciju, gada procentu likmes aprēķināšanas metodi un kopējo izmaksu taisnīgu samazināšanu. Akti paredz nodrošināt pilnīgu, patiesu un saprotamu informāciju. Likums aizliedz piedāvāt un iekļaut līgumā noteikumus, kas atzīstami par netaisnīgiem.

Kopumā ir redzams, ka kredītiestādes tiek stingri kontrolētas, 1.4. attēlā ir redzams shematisks kredītiestāžu pārraudzības attēlojums, ir ar likumiem un normatīvajiem aktiem noteiktas normas, kuras ir jāievēro, un šo normu ievērošana arī tiek uzraudzīta. Pēdējos gados, kopš 1998. gada, kad ir dibināts Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, ir arī uzlabotas patērētāju aizsardzības normas, ka neļauj līgumos iekļaut aizņēmējiem neizdevīgus noteikumus.

Noslēdzot pirmo daļu, var secināt, ka patēriņa kredītu tirgus ir izteikti aktīvs ar

1.4. attēls **Kredītiestāžu pārraudzība un kontrole**

izteiktu konkurenci. Sīvāka konkurence patēriņa kredītu izsniegšanā ir starp bankām, kā arī dažiem lielākajiem nebanku sektora uzņēmumiem. Izsniegtie patēriņa kredīti absolūtajos skaitļos uzrāda pieaugumu, kaut gan procentuāli, no vispār izsniegto kredītu kopsummas, patēriņa kredītu īpatsvars kredītportfelī samazinās. Patēriņa kredītu piedāvājums ir plašs, iespējas saņemt patēriņa kredītu ir jebkuram cilvēkam no 18 līdz 75 gadiem, ja vien ir pierādāmi ienākumi, nekustamais īpašums vai galvotāji.

Savukārt no likumdošanas viedokļa, patērētājs var būt drošs, ka viņa tiesības netiks pārkāptas un gan kredītiestādes, gan nebankas tiek pietiekoši uzraudzītas un kontrolētas.

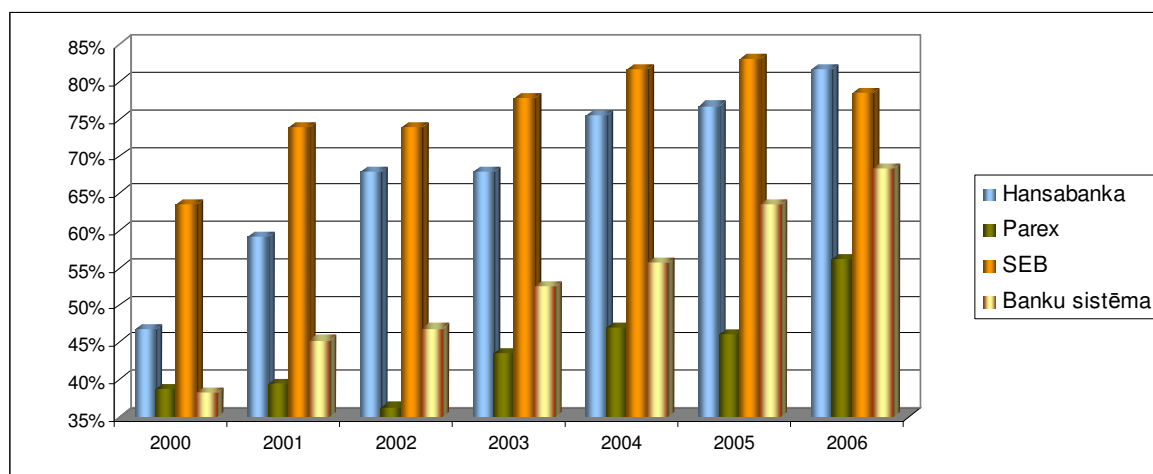
2. PATĒRIŅA KREDĪTU TIRGUS DALĪBNIKU STRUKTURĀLĀS PĀRMAIŅAS UN RISKI

Patēriņa kredītu tirgus dalībnieki ir gan bankas, gan nebankas. Lai izpētītu tirgus dalībnieku strukturālās pārmaiņas, autors pētīja gan banku sistēmas portfeli, gan trīs komercbanku gada pārskatus, analizēja un salīdzināja no šiem pārskatiem iegūtos datus. Par izpētāmajiem objektiem tika izraudzītas trīs bankas – AS „Hansabanka”, AS „SEB Unibanka” un AS „Parex”. Šīs bankas par pētāmajiem objektiem tika izraudzītas tāpēc, ka tās šodien ir vienas no tirgus līderēm. Šīs trīs bankas darbojas Latvijas tirgū pietiekoši ilgu laiku, kā arī aizņem pietiekoši lielu tirgus daļu, lai to portfeļu izmaiņas varētu attiecināt uz tirgu kopumā.

Savukārt dažādu risku noteikšanai autors gan pētīja risku teorētiskos aspektus literatūrā, gan Latvijas Bankas parādnieku reģistru un tajā apkopotos statistikas datus.

2.1. Patēriņa kredītu tirgus dalībnieku strukturālās pārmaiņas

Aplūkojot banku aktīvu struktūru, un vērtējot procentuālo attiecību izsniegtajiem kredītiem pret kopējiem aktīviem (2.1. attēls), ir redzams, ka, piemēram, AS Hansabankai un AS SEB Unibankai šī attiecība ir pieaugusi, bet AS Pareks bankai saglabājusies gandrīz nemainīga. Savukārt banku sistēmas rādītāji ir ar mērenāku izaugsmes tempu salīdzinot ar AS Hansabankas un AS SEB Unibankas rādītājiem. 2000. gadā attiecība bija par 0.46 procentpunktiem zemāki nekā AS Pareks bankai –

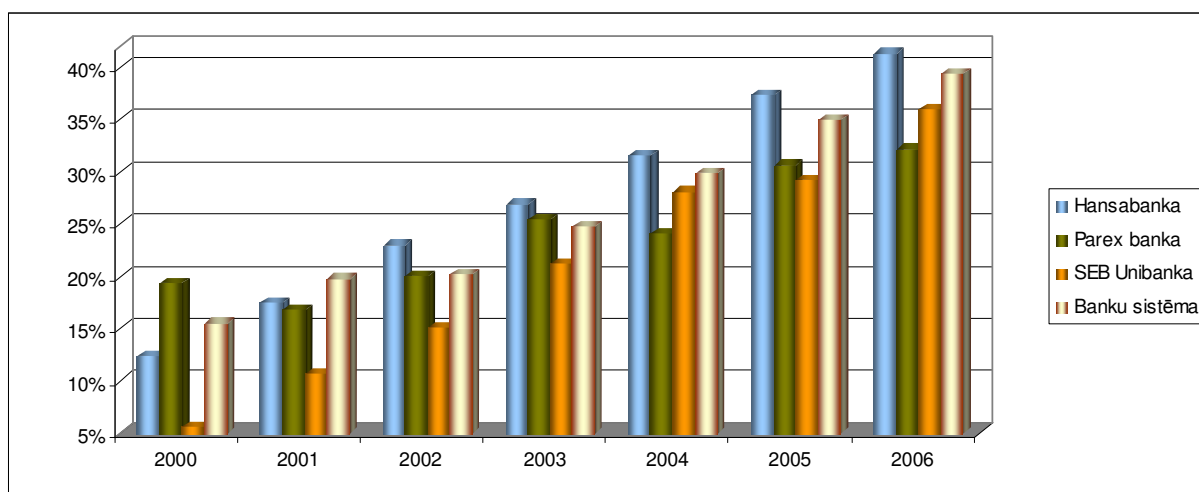
2.1. attēls

Izsniegtie aizdevumi pret aktīviem, procentuāli

38.2%, bet 2006. gada attiecība jau ir 68.4%.

Ja, piemēram, 2000. gadā tikai AS SEB Unibanka aktīvi attiecībā pret izsniegtajiem kredītiem pārsniedz 50%, tad 2001. gadā arī AS Hansabankai šī attiecība ir virs 50%. Bet AS Parex izsniegto aizdevumu attiecība pret aktīviem nav būtiski mainījusies. 2000. gadā tā bija nedaudz zem 38,6%, bet 2006. gadā 56.1%. Tātad AS Parex izsniegto aizdevumu attiecība pret aktīviem mainījusies nedaudz - par 17,5 procentpunktiem, kamēr AS Hansabankai šī attiecība ir pieaugusi par 34.9 procentpunktiem. AS SEB Unibankai par attiecības pieaugums salīdzinot 2006. gadu ar 2000. gadu ir bijis mazāks nekā AS Pareks bankai – 15 procentpunkti. Kā redzams 2.1. attēlā, AS SEB Unibankai 2006. gadā kredītu īpatsvars aktīvos ir samazinājies. Savukārt banku sistēmā pieaugums ir bijis 30.2 procentpunkti. Šī attiecība parāda, ka AS Hansabankai un AS SEB Unibankai privātpersonu kreditēšana salīdzinot ar 2000. gadu šobrīd ir ļoti nozīmīga sniegto pakalpojumu klāstā. Kopumā banku sistēmas portfelī kreditēšanai ir nozīmīga loma, jo izsniegto kredītu attiecība pret kopējiem aktīviem 2006. gadā ir 68.4%.

Savukārt, aplūkojot datus (2.2. attēls) par privātpersonām izsniegtie kredīti (neatmaksātās aizdevuma pamatsummas atlikums) kredītportfelī procentos no kopējās kredītu masas par laika posmu no 2000. gada līdz 2006. gadam, redzams straujš

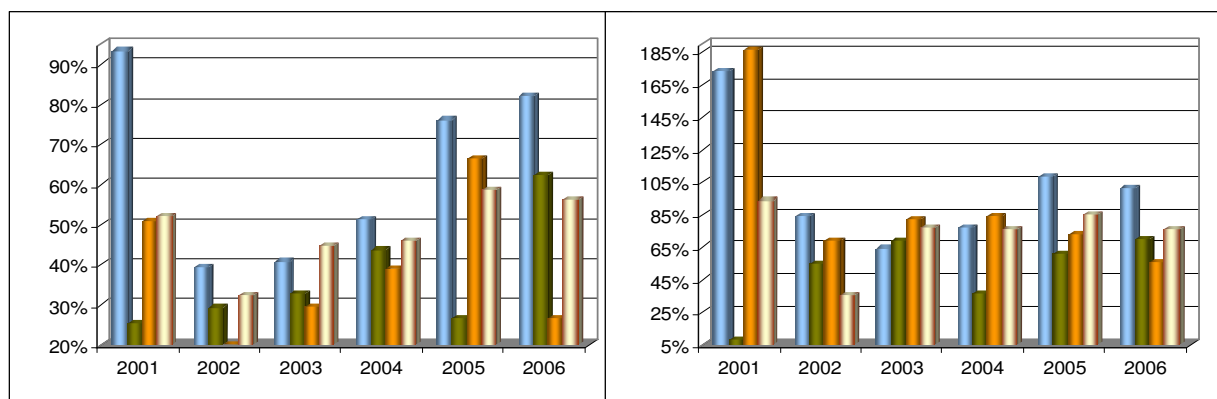

2.2. attēls Privātpersonām izsniegto kredītu atlikums kredītportfelī, procentos no kopējās kredītu masas

pieaugums. Ja 2000. gadā tikai AS Parex banka privātpersonām izsniegtie kredīti no kredītu kopējās masas pārsniedza 15% robežu, tad 2006. gadā gan visu trīs bankas, kuru dati izmantoti salīdzināšanai, gan banku sistēmas kopējā portfelī, redzams, ka

privātpersonām izsniegto kredītu īpatsvars no kopējās kredītu masas pārsniedz 30% atzīmi. AS Hansabankas, kā līderes privātpersonu kreditēšanā, portfelī kredīti privātpersonām 2006. gadā ir 41% no kopējās kredītu masas. Absolūtajos skaitļos AS Hansabankas privātpersonām izsniegtie kredīti ir 1.3 miljardi latu, bet kopumā banku sistēmā privātpersonu kredīti ir 4.3 miljardi latu.

Skatoties uz izsniegto kredītu pieaugumu procentuāli pret iepriekšējo gadu (2.3. attēls, kreisā puse), straujš pieaugums vērojams 2001. gada laikā, piemēram, AS Hansabankas izsniegto kredītu apjoms pieauga par 90 procentpunktiem salīdzinot ar iepriekšējā gadā izsniegtajiem kredītiem. Laika posmā no 2005. līdz 2006. gadam samērā straujš pieaugums vērojams banku sistēmas kopējā izsniegto kredītu apjomā, kas ir saistīts ar nekustamo īpašumu cenu straujo kāpumu. Savukārt aplūkojot atsevišķu

■ Hansabanka   ■ SEB
■ Parex banka   ■ Banku sistēma

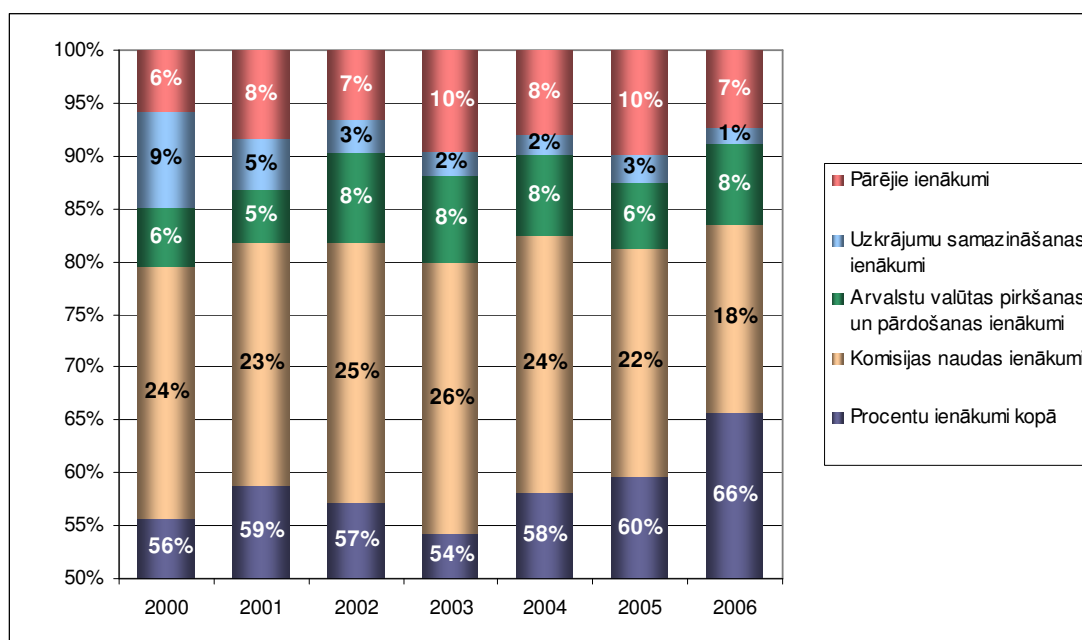
2.3. attēls   Izsniegto kredītu pieaugums procentos pret iepriekšējo gadu

banku rādītājus, redzams, ka AS Hansabankas portfelis ir audzis īpaši strauji – 2005. gadā ir pieaugums par 76 procentpunktiem, bet 2006. gadā pieaugums ir vēl mazliet palielinājies - 82 procentpunkti. 2006. gadā Pareks banka, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, īpaši salīdzinot ar 2005. gadu, ir uzrādījusi strauju izsniegto kredītu pieaugumu – 62 procentpunkti. Savukārt AS SEB Unibankai 2006. gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, ir īpaši mazs izsniegto kredītu pieauguma temps – 27 procentpunkti. Savukārt banku sistēmas kopējais izsniegto kredītu apjoms 2005. gadā un 2006. gadā ir audzis vienlīdz strauji – attiecīgi par 59 procentpunktiem un 56 procentpunktiem.

Privātpersonām izsniegto kredītu pieaugums (2.3. att., labā grafika puse) 2001. gada laikā bija īpaši straujš – banku sistēmas portfelī privātpersonām izsniegtie kredīti pieauga par 94 procentpunktiem, bet AS Hansabankai un SEB Unibankai pieaugums bija virs 160 procentpunktiem. Tas izskaidrojams ar to, ka šajā periodā strauji pazeminājās kredītu procentu likmes un tika pagarināti kredītu atmaksas termiņi, kā arī uzlabojās kredītu pieejamība, īpaši privātpersonām. Aplūkojot privātpersonām izsniegto kredītu pieaugumu pret iepriekšējo gadu, 2006. gadā redzams pieauguma tempa samazinājums gan banku sektora kopējos rādītājos, gan atsevišķu banku rādītājos izņemot AS Pareks banku. AS Pareks bankai 2006. gadā privātpersonām izsniegto kredītu pieaugums ir bijis 71 procentpunkts, kamēr 2005. gadā pieaugums bija par 10 procentpunktiem mazāks.

Kopumā pieauguma temps gan kopā izsniegtajiem kredītiem, gan privātpersonām izsniegtajiem kredītiem ir ļoti straujš un nenoliedzami atstāj iespaidu uz inflācijas pieaugumu.

Procentu likmju izmaiņas atsaucas uz banku ieņēmumiem no kredītiem. Protams, pieaugot izsniegto kredītu apjomiem, pieaug arī procentu ieņēmumi no kredītiem. Taču samazinoties kredītu procentu likmēm ir procentuāli ir samazinājušies ieņēmumi no

2.4. attēls

Banku ieņēmumu struktūra

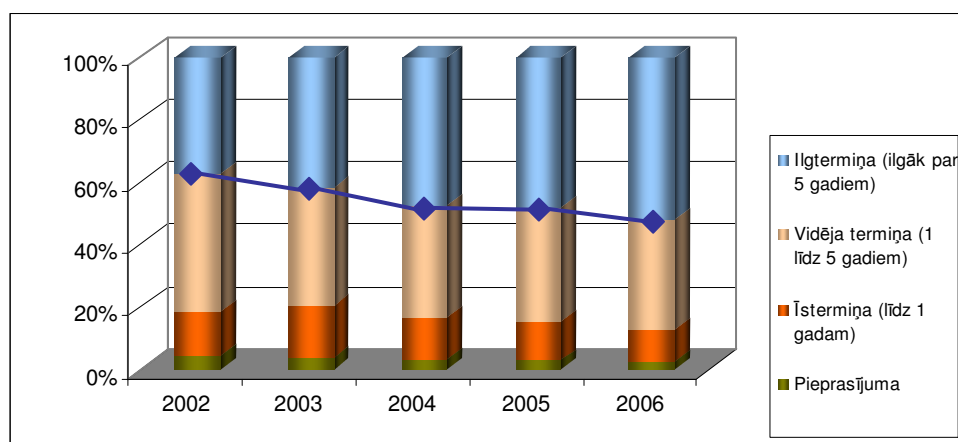
izsniegtajiem kredītiem. Ja 2000. gadā ieņēmumi pret izsniegtajiem kredītiem, piemēram, AS Hansabankai bija 7%, tad gan 2005. gadā, gan 2006. gadā tie ir vairs

tikai 4%. Banku sistēmas kopējā portfelī ir redzama līdzīga tendence – 2000. gadā ieņēmumi ir 9% no izsniegt kredītu apjoma, bet 2005. gadā tie ir vairs tikai 4%, savukārt 2006. gadā šī attiecība ir nedaudz izmainījusies – ieņēmumi ir 5% no izsniegto kredītu apjoma.

Tas ir nedaudz mainījis kopējo banku ienākumu struktūru (2.4. attēls), kurā 2006. gadā 66% no kopējiem ienākumiem ir tieši procentu ienākumi.

Savukārt, salīdzinot ar 2000. gadu ir būtiski samazinājušies uzkrājumu samazināšanas ienākumu īpatsvars. Ja 2000. gadā tie bija 9%, tad 2006. gadā tas ir vairs tikai 1% no kopējiem ienākumiem. Arī komisijas naudas ienākumu īpatsvars 2006. gadā ir samazinājies līdz 18% kopējā ienākumu struktūrā. 2000. gadā komisijas naudas ienākumi bija 24%, 2003. gadā pat 26%, bet jau 2005. gadā samazinājās līdz 22%.

Izsniegto kredītu termiņstruktūrā banku sistēmā (2.5. att.) redzams ilgtermiņa kredītu īpatsvara pieaugums. 2002. gadā vidēja termiņa kredītu īpatsvars par 7.5

2.5. attēls

Kredītu termiņstruktūra

procentpunktiem pārsniedza ilgtermiņa kredītu īpatsvaru, bet 2006. gadā ilgtermiņa kredīti ir vairāk nekā 50% no kopējās kredītu masas un par 17 procentpunktiem pārsniedz vidēja termiņa kredītu īpatsvaru. Tāpat ir samazinājies īstermiņa kredītu un pieprasījuma kredītu īpatsvars portfelī. Īstermiņa kredītu īpatsvars, 2006. gadu salīdzinot ar 2002. gadu, ir samazinājies par 4.1 procentpunktu, bet pieprasījuma kredītu īpatsvars par 2 procentpunktiem.

Aplūkojot banku darbības rādītāju strukturālās izmaiņas kopumā, var secināt, ka salīdzinot ar 2000. gadu, 2006. gadā kredīti banku sistēmā ir 68.4% no kopējiem banku

aktīviem. Privātpersonām izsniegtie kredīti no kopējās kredītu masas ir pieauguši līdz 39% banku sistēmas portfelī, salīdzinot ar 2000. gadu, kad privātpersonām izsniegtie kredīti banku sistēmas portfelī bija tikai 16% no kopā izsniegtajiem kredītiem (2.2. att.). Ir arī redzams, ka lielākais ienākumu postenis ir tieši procentu ienākumi, no kuriem 2006. gada beigās 51% no kopējiem ienākumiem sastāda procentu ienākumi no kredītiem nebankām. Banku ieņēmumu struktūra laikā no 2000. gada līdz 2005. gadam ir mainījusies nedaudz – kā nelielas svārstības rādītājos. Vislielākās izmaiņas ir bijušas saistītas ar ieņēmumiem no uzkrājumu samazināšanas – tie ir samazinājušies par sešiem procentpunktiem. Savukārt 2006. gada laikā ievērojamas izmaiņas redzamas procentu ienākumu īpatsvarā – tas ir palielinājies, kā rezultātā lielākas svārstības ir notikušas citu ienākumu īpatsvaros. Termiņstruktūrā savukārt redzams ilgtermiņa kredītu īpatsvara pieaugums. No visa augšminētā var secināt, ka ilgtermiņa kredīti ir lielākais ieņēmumus nesošais postenis banku sfērā. Kā otrs lielākais ienākumu postenis ir ienākumi no komisijas naudas.

2.2. Ar patēriņa kredītņēmējiem saistītie riski

Kā redzams iepriekšējās nodaļas aprēķinos, kredītu apjoma īpatsvars banku kredītportfelī ir būtiski pieaudzis. Tas nozīmē, ka, pieaudzis ir arī kredītrisks. Kredītrisku var definēt kā varbūtību, ka kredītņēmējs nespēs norēķināties par savām saistībām. Kredītrisks ir galvenais finanšu risks banku darbībā. Bankām ir jāveido uzkrājumi gaidāmajiem zaudējumiem un jānodrošina pietiekams kapitāla apjoms gan paredzamajiem, gan negaidītajiem zaudējumiem [11,157]. Pašu kapitāls bankām ir zaudējumu maksimālā robeža. Bankas kapitāls ir zaudējumu kompensācijas avots [11,11]. Sabiedrības portfeļa kredītriska kapitāla prasību aprēķina kā 8 procentus no sabiedrības portfeļa riska svērto aktīva un ārpusbilances posteņu kopsummas [1]. 2006. gadā banku kapitāla prasību kopējais apmērs gada beigās sasniedza 927 milj. latu. 2006. gada beigās 97.4% no banku kapitāla prasību kopējā apmēra veidoja bankas portfeļa kredītriska kapitāla prasība, savukārt tirgus kapitāla prasību kopsumma veidoja tikai 2.6% [32].

Lai novērtētu kredītrisku, ir rūpīgi jāizpēta aizņēmējs, jāveic tā analīze. Jaunākā kredītriska vadīšanas teorija definē četras kredītriska pozīcijas [11,158]:

- ♦ saistību nepildīšanas varbūtība – tā ir aizņēmēja nespēja pildīt saistības pilnā mērā;
- ♦ riskam pakļautā vērtība – kredīta saistību summa;
- ♦ zaudējumi saistību nepildīšanas gadījumā – tā ir zaudējumu summa, kas radīsies, ja aizņēmējs nepildīs saistības;
- ♦ efektīvais atlikušais laiks – līdz kredīta dzēšanai atlikušais laiks.

Saistību nepildīšanas varbūtība ir aizņēmēja kvalitātes raksturojums, kuru ietekmē vairāki faktori. Patēriņa kredītu izpratnē aizņēmēja kvalitāti varētu raksturot kā personas kredītvēsturi, personas ienākumu lielumu un to stabilitāti, personas vecumu, dzimumu un bērnu skaitu. Riskam pakļautā vērtība patēriņa kredītu gadījumā ir traktējama kā aizņēmēja kredītu saistību summa [11,162]. Zaudējumu saistību nepildīšanas gadījumā skaitliskā izpausme ir zaudējumu lielums maksātspējas gadījumā [11,163]:

$$LGD = PD \times EaD \times (1 - R)$$

kur

LGD (*Loss given default*) – zaudējumu lielums saistību nepildīšanas gadījumā;

EaD – riskam pakļautā vērtība;

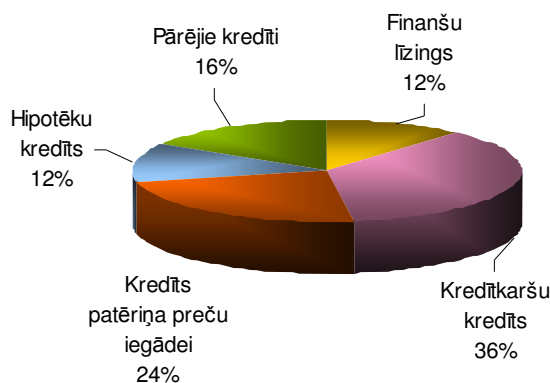
PD – saistību nepildīšanas koeficients;

R – seguma koeficients (seguma risks ir saistīts ar nodrošinājuma kvalitāti) [11,164].

Kā piemēru var aprēķināt LGD lielumu, piemēram, hipotekārajam kredītam, kur atlikusī saistību summa (EaD) ir 20000 Ls, saistību nepildīšanas koeficients (PD) ir 0.03%, seguma koeficients 0.9, jo kredīts ir nodrošināts ar hipotēku, kuras tirgus vērtība 50000 Ls. Šāda aprēķina rezultātā iegūst, ka $LGD = 0.6$ Ls. Iegūtais lielums uzskatāms par ticamu, jo pārdodot ķīlu tiks segta gan atlikusī aizdevuma pamatsumma, gan aizdevuma piedzīšanas izmaksas, gan līgumsods. Savukārt nenodrošinātam kredītam ar atlikušo saistību summu (EaD) 2500 Ls, saistību nepildīšanas koeficientu 0.03% un seguma koeficientu 0, iegūstam, ka $LGD = 0.75$ Ls. Tātad var secināt, ka nenodrošinātam kredītam zaudējumu lielums saistību nepildīšanas gadījumā ir lielāks nekā nodrošinātam kredītam.

Patēriņa kredīti ir nenodrošināti kredīti – tas ir, līdz septiņiem tūkstošiem latu ir iespējams aizņemties par nodrošinājumu izmantojot darba algu. Faktiski, tas nozīmē to, ka banka uzticas savam klientam un izsniedz aizdevumu rēķinoties ar aizņēmēja

regulārajiem ienākumiem, kuri norāda, ka aizņēmējs spēs norēķināties par savām saistībām. Tādējādi patēriņa kredītiem piemīt augsta kredītriska pakāpe. Patēriņa kredīti, saskaņā ar FKTK 2004. gada 17. novembrī izdotajiem „Kapitāla pietiekamības

2.6. attēls Saistību sadalījums pa veidiem, 2006. gada IV ceturksnis

aprēķināšanas noteikumiem”, tiek iedalīti aktīvu postenī ar nosacīto 100% riska pakāpi [1].

Kā liecina Latvijas bankas izveidotā Parādnieku reģistra dati, 2006. gada IV ceturksnī Parādnieku reģistrā dominē kredītkaršu kredīti (36% no kopējā parādnieku skaita), kredīti patēriņa preču iegādei (24%) un hipotekārie kredīti (12%) (2.6. att.).

Aplūkojot dalībnieku ievadītās saistības pēc saistību apjoma, var secināt, ka palielinoties reģistrā ievadīto kredītkaršu kredītu skaitam un kredītam patēriņa preču iegādei, reģistrā turpina dominēt saistības ar saistību apjomu līdz tūkstoš latiem. No 50926 saistībām, kas reģistrētas līdz 2006. gada beigām, 1000 latus nepārsniedz 44266 jeb 66.7%, t.sk. robežās no 100 līdz 200 latiem ir 13910 saistības (20.9% no visām saistībām). 1000 līdz 10000 latu robežās ir 15183 jeb 22.9% saistību [33].

Analizējot reģistra datubāzi, konstatēts, ka 33 026 saistībām jeb 49.7% no kopējā saistību skaita (66 408) 4. ceturkšņa beigās bija kavēti maksājumi. Salīdzinājumā ar 3. ceturkšņa beigām, kad kavētie maksājumi bija 31 187 saistībām jeb 50.9% no saistību kopapjoma, situācija šajā jomā turpina uzlaboties. Informācija par parādnieku saistību izpildes gaitu tiek sniegta ziņojumu veidā. Ja persona kavējusi noteiktos maksājumus ilgāk nekā 60 dienas un 61. dienā vai vēlāk nesamaksāto maksājumu summa ir 100 latu vai vairāk, reģistra dalībnieks ievada informāciju par parādnieku un tā saistībām, kā arī Maksājuma kavējuma ziņojumu. Tiklīdz parādnieks samaksā visus nokavētos maksājumus, dalībnieks iepriekš ievadītajai informācijai pievieno Kavētā maksājuma

izpildes ziņojumu. 2006. gada III ceturkšņa beigās reģistrā bija uzkrāta informācija par 46 772 parādniekiem (t.sk. fiziskās personas - 43 532 jeb 93% un juridiskās personas - 3 240 jeb 7%) un 61 225 reģistrētām saistībām [33].

Patēriņa kredītņēmēju novērtēšana ir saistīta ar informācijas trūkumu par fizisko personu. Latvijas īpatnība ir vēsturisko datu trūkums, kas ierobežo statistisko datu analīzi. Kā vēl vienu trūkumu var minēt to, ka Parādnieku reģistrā netiek apkopotas ziņas par maksājumu aizkavēšanu no nebanku kreditēšanas sektora, piemēram GE Money, Elkor līzings, Inserviss Grupa.

Novērtējot klientus, kuri vēlas saņemt patēriņa kredītus, šobrīd ir iespējams pārbaudīt aizņēmēja kredītvēsturi Latvijas bankas parādnieku reģistrā un SIA „Creditreform Latvija” un citos parādnieku reģistros, kā arī izmantojot iekšējo informāciju, ja tāda ir. Kredītvēsture ļauj novērtēt aizņēmēja attieksmi pret saistībām, potenciālo nemaksāšanas iespēju un rīcību problēmu gadījumā.

Kā vienu no iespējamām aizņēmēju novērtēšanas metodēm var izmantot aizņēmēja reitingu, kas sastāv no vairākiem rādītājiem, kuriem piemīt katram savs svars kopējā novērtējumā. Par bāzi iespējams izmantot 1940. gadā D.Djurana piedāvātos faktorus [15,694]:

- ♦ aizņēmēja vecums: 0,1 punkts par katru gadu virs 20 gadiem, maksimālā punktu summa 0,3;
- ♦ dzimums – sievietei 0,4, vīrietim – 0;
- ♦ ilgums, ko klients ir nodzīvojis konkrētajā vietā, par katru gadu 0,042, maksimāla punktu summa 0,42;
- ♦ profesija – 0,55, ja ir zema riska profesija, 0, ja ir augsts profesionālais risks, 0,16 pārējām profesijām;
- ♦ darbs nozarē – 0,21 pakalpojumu sniegšanas uzņēmums, valsts iestāde, banka vai brokeru uzņēmums;
- ♦ nodarbinātība – 0,059 par katru uzņēmumā nostrādāto gadu, maksimālā punktu summa 0,59;
- ♦ finansu rādītāji – 0,45 ja ir bankas konts, 0,35 ja pieder nekustamais īpašums, 0,19 ja ir dzīvības apdrošināšana.

Izmantojot šādu vērtēšanas metodi, robežlielums tika noteikts 1,25 punkti. Ja novērtējums bija mazāks nekā 1,25, tad kredīts tika atteikts.

ASV plaši tiek izmantotas dažādas reitingu sistēmas. Kā viena no populārākajām ir FICO reitingu sistēma. Viljams Fairs (William R. Fair) un Ērls Īzaks (Earl Isaac)

[37;36], FICO kredītreitinga autori, neskatoties uz to, ka kredītreitingu aprēķināšanas sistēmas ir rūpīgi glabāti noslēpumi, ir atklājuši dažus faktorus un to nozīmi kredītreitinga aprēķināšanā:

- ♦ 35% - maksājumu disciplīnas vēsture (vērā tiek ņemti tikai maksājumi, kuri ir nokavēti 30 un vairāk dienas);
- ♦ 30% - izmantotā kredīta apjoma attiecība pret iespējamo maksimālo kredītu;
- ♦ 15% - kredītvēstures ilgums;
- ♦ 10% - izmantoto kredītu veidi;
- ♦ 10% - pēdējā pieprasītā kredīta lielums un/vai piešķirtā kredīta lielums.

Šādi aprēķinātais kredītreitings ASV parasti ir starp minimālo rādītāju 300 un maksimālo 850. FICO kredītreitinga mediāna ir 723. Šis aprēķins tiek balstīts uz personas kredītfailu statistisko analīzi, kas nosaka katras personas kredītrisku, kas ir varbūtība, ar kādu persona veiks savu rēķinu apmaksu. Personas kredītfaila datus uzkrāj speciāli uzņēmumi. Latvijā šādus datus nākotnē varēs iegūt no Kredītņēmēju reģistra. ASV personas kredītfailos tiek reģistrēti visi dati par personas dažādu rēķinu apmaksu, kredītu izlietojumu, maksājumu disciplīnu.

Aizdevēji izmanto kredītreitingu, lai noteiktu iespējamo risku, dodot patēriņa kredītu, un mazinātu zaudējumus nemaksāšanas gadījumā. ASV kredītreitingu izmanto arī kredītlēmumu pieņemšanā – atkarībā no kredītreitinga tiek noteikts, vai persona vispār saņems kredītu, un ar kādu procentu likmi būs šis kredīts.

Uzkrājot vēsturisko informāciju par aizņēmējiem, to kredītreitingu, maksāšanas disciplīnu līdz pilnīgai saistību dzēšanai, ir iespējams izveidot matricu, kas būtu līdzīga Moody's saistību nepildīšanas koeficientam atkarībā no reitinga klases [11,159]. Autors veica statistisko datu apkopojumu un analīzi nebanku kreditēšanas uzņēmumā, analizējot pa mēnešiem portfeļa aktīvo kredītu kavējumus un kavējumu izmaiņas. Secīgi tika analizēti dati par kavēto dienu pieaugumu mēneša griezumā. Autors apkopoja informāciju par kavēto dienu pieaugumu par 2006. gadu un 2007. gada janvāri, februāri un martu. Rezultātā tika iegūti šādi dati:

Izsniegto kredītu kavēto dienu procentuālie rādītāji, procentos no kredītu kopskaita

Laika periods		Nekavētie kredīti, kuri mēneša laikā sāk kavēt apmaksu līdz 30 dienām	1-30 dienu kavējums → 30-60 dienu kavējums	30-60 dienu kavējums → 60-90 dienu kavējums	60-90 dienu kavējums → virs 90 dienu kavējums	Kredīti, kuru kavējums turpinās līdz kavējumam virs 90 dienām (2*3*4*5)
2006. gads	Februāris	10.6%	20.3%	55.4%	60.7%	
	Marts	9.2%	24.6%	58.0%	79.5%	
	Aprīlis	11.6%	30.5%	64.1%	87.8%	
	Maijs	8.7%	26.5%	47.0%	86.8%	1.5%
	Jūnijs	9.5%	24.3%	48.7%	76.9%	1.0%
	Jūlijs	10.1%	23.8%	49.6%	78.8%	1.2%
	Augusts	8.5%	19.3%	52.3%	80.8%	0.8%
	Septembris	10.1%	19.9%	54.8%	84.8%	1.0%
	Oktobris	9.4%	19.4%	50.7%	80.0%	0.9%
	Novembris	10.3%	22.5%	56.8%	88.8%	0.8%
Decembris	11.4%	20.9%	58.7%	84.9%	0.9%	
2007. gads	Janvāris	11.8%	24.1%	61.0%	84.1%	1.0%
	Februāris	14.6%	34.5%	61.6%	90.1%	1.2%
	Marts	13.0%	34.1%	66.2%	78.5%	1.3%
Vidēji:		10.6%	24.6%	56.1%	81.6%	1.1%

No iegūtajiem datiem var secināt, ka no kredītiem, kuri tiek kavēti līdz 30 dienām (vidējais rādītājs 10.6% no kopējā kredītu skaita), vidēji 24.6% turpina kavēt kredītus līdz 60 dienām. Savukārt no kavētājiem līdz 60 dienām 56.1% turpina kavēt līdz 90 dienām. No kavētājiem kredītiem līdz 90 dienām, savukārt jau vidēji 81.6% turpina kavēt. Secīgi reizinot šos rādītājus, tiek iegūts rezultāts, ka 1.1% no kopējā kredītu skaita kļūst par zemstandarta vai šaubīgajiem kredītiem (2.2. tabula), kuru atgūšanai jāvēršas tiesā.

Finanšu un Kapitāla tirgus komisija ir paredzējusi vienkāršotu novērtēšanas metodi, ar kuras palīdzību kredītus iespējams iedalīt piecās grupās:

Kredītu klasifikācija pēc to kvalitātes

2.2. tabula

Klasifikācija	Nosacījumi klasifikācijai	Speciālo uzkrājumu apjoms no bilances vērtības
Standarta	2.9.1. kredītus aizņēmējiem, kuriem nav gaidāmas problēmas ar parāda samaksu, jo pašreizējā un prognozējamā naudas plūsma ir pietiekama, lai samaksātu parādu, un kuri parāda samaksu veic saskaņā ar līgumā noteiktajiem termiņiem vai kavē parāda samaksu līdz 5 dienām; 2.9.2. no nodrošinājuma atkarīgos kredītus, ja to nodrošinājuma vērtība (t.sk. piespiedu pārdošanas gadījumā) ir vienāda vai lielāka par parāda summu, ja šo nodrošinājumu var savlaicīgi pārdot, jo pastāv likvids tirgus, un iestādei nav juridisku šķēršļu šā	0%

Klasifikācija	Nosacījumi klasifikācijai	Speciālo uzkrājumu apjoms no bilances vērtības
	nodrošinājuma atsavināšanai.	
Uzraugāmie	2.10.1. ekonomiskie vai tirgus apstākļi var nelabvēlīgi ietekmēt aizņēmēju; 2.10.2. vērojamas aizņēmēja darbības pasliktināšanās tendences vai aizņēmēja bilancē ir nelīdzsvarotas pozīcijas, bet ne tik nozīmīgas, lai apdraudētu parāda samaksu; 3.10.3. aizņēmējs kavē parāda samaksu līdz 30 dienām; 2.10.4. aizņēmējs kavē parāda samaksu 31-90 dienas, bet sekundārais kredīta samaksas avots ir drošs; 2.10.5. no nodrošinājuma atkarīgo kredītu nodrošinājuma stāvoklis un tā kontroles iespējas izraisa šaubas; 2.10.6. nav iespējams nodrošināt atbilstošu kredīta uzraudzību līguma kvalitātes dēļ; 2.10.7. konstatētas novirzes no iestādes kredītriska pārvaldīšanas politikas un procedūrām.	10%
Zemstandarta	2.11.1. aizņēmēja naudas plūsma nav pietiekama, lai regulāri veiktu parāda maksājumus; 2.11.2. iestāde nesaņem apmierinošu kārtējo informāciju par aizņēmēja finansiālo stāvokli vai atbilstošu dokumentāciju par kredīta nodrošinājumu un parāda samaksas avotiem; 2.11.3. aizņēmējs kavē parāda samaksu 31-90 dienas; 2.11.4. aizņēmēja finansiālais stāvoklis kļūst nedrošs, parāda samaksas kavējums pārsniedz 90 dienas, bet sekundārais kredīta samaksas avots ir drošs.	30%
Šaubīgie	2.12.2. kuri ir likvidējami un to aktīvu vērtība ir nepietiekama, lai pilnā apmērā apmierinātu iestādes prasības; 2.12.3. kuri parāda samaksu kavējuši 91-180 dienas un kuriem izsniegto kredītu sekundārais kredīta samaksas avots ir apšaubāms.	60%
Zaudētie	2.13.1. parāda samaksu kavējuši vairāk nekā 180 dienas; 2.13.2. ir miruši, atrodas bezvēsts prombūtnē vai pārtraukuši savu darbību; 2.13.3. ar tiesas lēmumu atzīti par bankrotējušiem (uzsākta bankrota procedūra).	100%

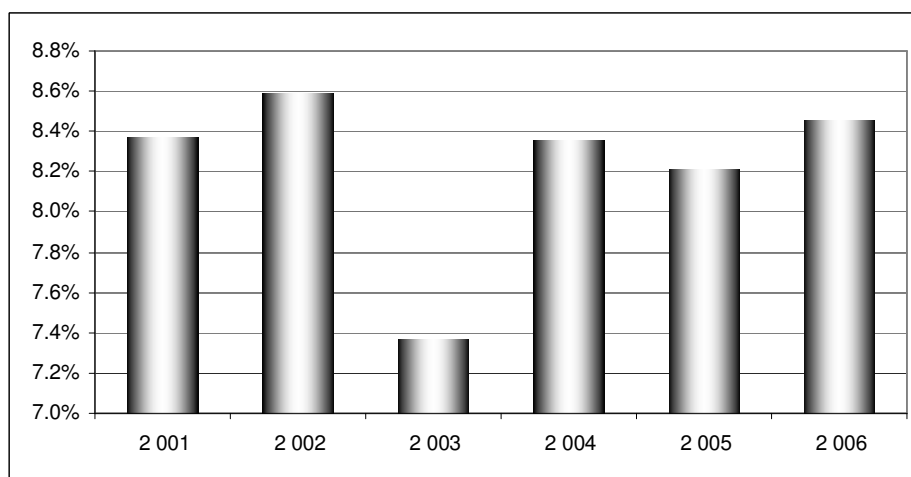
Kā alternatīvu šādai klasifikācijai drīkst izmantot diskontēšanu, ja ir būtisks laika faktors vai starpību starp aktīva bilances vērtību un nodrošinājuma patieso vērtību gadījumos, ja aktīvs ir atkarīgs no nodrošinājuma. Ja ar nodrošinājuma pārdošanu saistītās izmaksas būtiski samazina naudas plūsmu parāda samaksai, nodrošinājuma patiesā vērtība ir tā tīrā iegūstamā vērtība [2].

Pašreiz esošā kredītu klasifikācija nenodrošina efektīvu kapitāla izmantošanu, jo riska koeficients ne vienmēr atbilst patiesajai zaudējumu varbūtībai, jo tas nav balstīts uz reālu saistību nepildīšanas varbūtību [11,169]. Standartizētā pieeja neparedz specifisko riska faktoru ietekmi uz riska līmeni, korelatīvās sakarības starp riska faktoriem [11,189]. Kapitāla un riska atbilstības problēmām savus pētījumus ir veltījis pasaulē pazīstamais ASV zinātnieks J.S. Sinki (*J. S. Sinkey, Jr.*). Viņš uzskata, ka labākais bankas pašu kapitāla un bankas riska lieluma atkarības rādītājs ir tīrā kapitāla indekss (*Net Capital Ratio, NCR*), kuru aprēķina pēc formulas [11,191]:

$$NCR = \frac{K - A_{kl}}{A_{vid.}}$$

kur K – kapitāls un rezerves;
 A_{kl} – klasificējamie aktīvi;
 $A_{vid.}$ – vidējie aktīvi.

Ar klasificētiem aktīviem tiek saprasti nedrošie aktīvi – uzraugāmie, zemstandarta, šaubīgie un zaudētie. Ja $NCR \leq 2.74\%$, tad bankai ir paaugstināts riska līmenis, respektīvi – ir problēmas [11,191]. Riskantās bankas kritērija lielums 2.74% tika noteikts pēc *Federal Deposit Insurance Company* pētījumu rezultātu apkopošanas. Pētījuma laikā tika izvērtētas 300 komercbankas. Daļa no tām tika iekļautas „problēmu

2.7. attēls **Tirā kapitāla indekss banku sistēmā**

banku” grupā, un vēlāk 94.5% no tām saskārās ar nopietnām maksāspējas problēmām [11,192].

Autors aprēķināja tirā kapitāla indeksu banku sistēmas portfelim un ieguva 2.7. attēlā redzamos rezultātus, no kuriem var secināt, ka Latvijas banku sistēmā ir nodrošināts pietiekams kapitāls.

Kā varam secināt no Latvijas Bankas statistikas, lielākais parādnieku īpatsvars ir tieši kredītkaršu kredīta un kredīta patēriņa preču iegādei sektorā ar aizdevuma apjomu līdz 1000 latiem. No tā var secināt, ka patēriņa kredītu sektorā ir lielāks risks, ka aizņēmējs nepildīs saistības. Kā rāda autora pieredze un dažādi pētījumi [27], par iemeslu tam visbiežāk ir savu finanšu pārvaldīšanas neprasme, kas ietver nepārdomātu kredītu ņemšanu, veselības problēmas, darba zaudējums, problēmas personīgajā dzīvē (laulības vai attiecību problēmas). Aizņēmēji, kuri nepilda saistības dažādu iemeslu dēļ, vairākumā gadījumu izvairās no kontaktiem ar aizdevēju. Šāda rīcība nes sev līdzī

nopietnas sekas, jo aizdevējs ir spiests atgūt naudu ar tiesas palīdzību. Aplūkojot aizņēmējus no riska viedokļa, tieši patēriņa kredīti ir augsta riska produkts, jo tie ir nenodrošinātie kredīti. Šāds augsts risks izpaužas procentu likmēs, kas sadārdzina patēriņa kredītus.

3. PATĒRIŅA KREDĪTU RISKI, KREDĪTPORTFELIS UN MAKSĀJUMU KAVĒJUMI

Patēriņa kredītu risks ir iespējamais zaudējums. Iespējamais zaudējums var svārstīties no nulles līdz pat simts procentiem. Banku sektorā pastāv daudzi riski. Kredītrisks ir viens no svarīgākajiem riskiem. Tāpēc ir radīti daudzi modeļi, ar kuru palīdzību ir iespējams aprēķināt kredītrisku un iespējamus zaudējumus gadījumos, kad aizņēmējs nespēj pildīt saistības [14,13]. Banku darbības regulatori ir noteikuši kapitāla pietiekamības normas, lai zaudējumu gadījumā banka nezaudētu visu pašu kapitālu.

Latvijas Banka ir noteikusi rezervju normu, palielinot to no 6% uz 8% ar 2005. gada 24. decembri, kā arī paplašinājusi rezervju bāzi, iekļaujot rezervju bāzē visas banku saistības pret klientiem un ārvalstu bankām bez termiņu ierobežojumiem, kas stājās spēkā ar 2006. gada 24. maiju [33].

Darba trešajā daļā autors apskatīs patēriņa kredītu riskus, kā arī to ietekmi uz banku sistēmas kredītportfeli, analizēs banku sistēmas kredītportfeli, kā arī meklēs faktoros, kas nosaka maksājumu kavējumus.

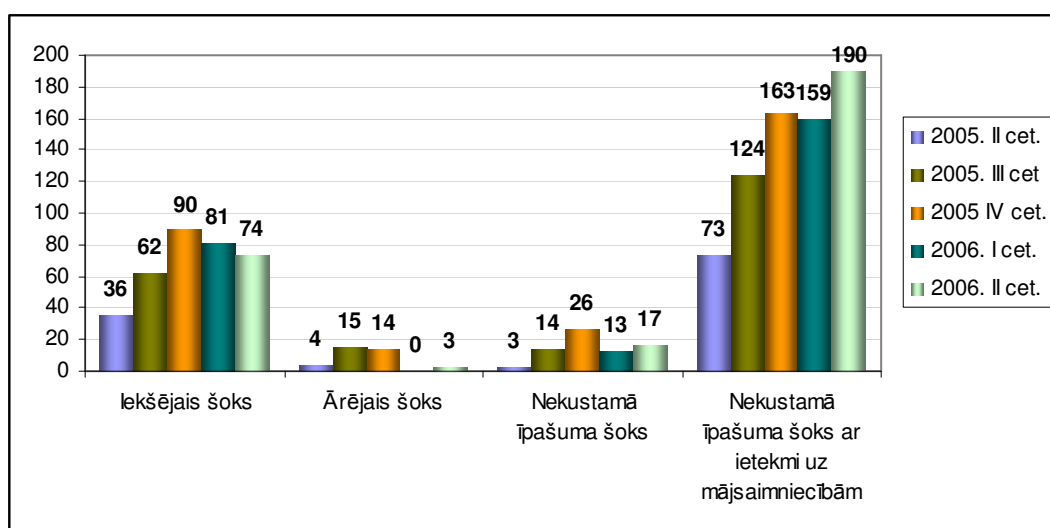
3.1. Patēriņa kredītu riski, to ietekme uz kredītportfeli

Kredīta risks ir risks, ka aizņēmējs nespēs norēķināties par aizņemtajiem līdzekļiem un procentiem par līdzekļu izmantošanu [9, 44]. Patēriņa kredītiem šis risks ir samērā liels, jo lielākā daļa patēriņa kredītu ir bez nodrošinājuma, t.i. – kredītam par nodrošinājumu kalpo aizņēmēja regulārie ienākumi. Kredīta, kā finanšu instrumenta kredītriskam pakļautā vērtība ir pilna bilances vērtība [11, 163]. Tas nozīmē, ka patēriņa kredītu bilances atlikumi – neatmaksātā kredīta daļa ir pakļauta kredītriskam.

Kredītriska gadījumā peļņas un zaudējumu sadalījumam ir izteikta nobīde uz zaudējumu pusi, jo negaidīta peļņa no kredīta operācijām nevar būt, tajā pašā laikā zaudējumi sliktākajā gadījumā var pārsniegt kredīta bilances vērtību [11,167]. Zaudējumi virs kredīta bilances vērtības iespējami tādēļ, ka bankas un citi aizdevēji kredīšanas operācijās pārsvarā izmanto piesaistītus līdzekļus, un ja aizdevums netiek atmaksāts, tas rada zaudējumus aizdevējam. Ja nav pietiekamas portfeļa diversifikācijas, kas ir būtisks noteikums risku ierobežošanai, tad aizdevējs pats var kļūt maksātnespējīgs. Ar kredītrisku saistītos zaudējumus var sadalīt kā gaidāmos

zaudējumus un negaidāmos zaudējumus. Negaidāmos zaudējumus var aprēķināt kā zaudējumus, kuri pārsniedz gaidāmos vai kā starpību starp maksimāli iespējamiem zaudējumiem un gaidāmajiem zaudējumiem. Ir saprotams, ka rezervēt kapitālu maksimāli iespējamiem zaudējumiem nav lietderīgi, bet bankai ir jābūt pietiekamam kapitālam, lai varētu segt zaudējumus. Negaidāmie zaudējumi ar pieņemtu varbūtības līmeni ir tā saucamais *VaR - value at risk* – iespējamie zaudējumi. Varbūtība, ka šie zaudējumi radīsies, parasti ir tuva nullei [14,87]. Kredītu *VaR* ir lielums, kura noteikšanai ir izstrādāti vairāki kredītriska novērtēšanas modeļi. Lielāko atzinību pasaulē ir guvuši modeļi *CrediMertic*, *CreditRisk+* un *Portfolio Manager* [11,168]. Bieži tiek lietoti arī tā saucamie stresa testi (3.1. att.), kuros tiek noteikta portfeļa „uzvedība” pie maksimālajiem zaudējumu apmēriem [14,78]. Lielākā daļa faktoru, kas nosaka, ka iestāsies nemaksāšanas varbūtība ir ārēji faktori, kurus nav iespējams kontrolēt.

Stresa testu rezultāti rāda, cik lielus kredītriska pieauguma radītos zaudējumus

3.1. attēls
**Nozaru kredītriska šoku stresa testu rezultāti
 (kopējie banku zaudējumi; procentos no banku aktīviem)**

bankas spētu absorbēt, līdz to kapitāla pietiekamības rādītājs kļūtu mazāks par minimālo kapitāla prasību. Banku zaudējumi stresa testā izpaužas kā nepieciešamība veikt papildu uzkrājumus ieņēmumus nenesošajiem kredītiem, kuru apjoms un tādējādi arī īpatsvars kopējos kredītos kredītriska pieauguma dēļ palielinās.

Banku kapitāls un riska svērtie aktīvi tiek samazināti par papildus veicamo uzkrājumu apjomu. Aprēķinos tiek pieņemts, ka triju ieņēmumus nenesošo kredītu veidojošo slikto kredītu kategoriju – zemstandarta, šaubīgo un zaudēto kredītu –

apjoms katrā bankā pieaug proporcionāli stresa testā simulētajam ieņēmumus nenesošo kredītu pieaugumam.

Patēriņa kredītu risku var samazināt lietojot kredītņēmēju skoringa modeļus, kuros tiek izmantota informācija par aizņēmēja kredītvēsture un kontu bilances. Patēriņa kredītiem viens no būtiskākajiem kredītriska faktoriem ir aizņēmēja ienākumu nestabilitāte. Aizņēmējam var rasties grūtības norēķināties par saistībām zaudējot darbu, ilgstoši slimojot, ģimenes problēmu dēļ.

Kredītriska ierobežošanai un kredīta novērtēšanas galvenais kritērijs ir aizņēmēja kredībspēja. Vērtējot kredītu, jāņem vērā visi būtiskie faktori, kas ietekmē aizņēmēja kredībspēju kredīta novērtēšanas brīdī, t.sk.:

- ♦ aizņēmēja kredītvēsture;
- ♦ aizņēmēja finansiālais stāvoklis;
- ♦ aizņēmēja saimnieciskās darbības rezultāti un perspektīvas;
- ♦ kredīta mērķa atbilstība parāda samaksas avotiem;
- ♦ maksāspējīgo galvotāju esamība;
- ♦ aizņēmēja pašreizējās un prognozējamās naudas plūsmas pietiekamība parāda samaksai;
- ♦ nodrošinājuma vērtība, ja tāds ir.

Kredītriska novērtēšanai un vadīšanai ideāla būtu situācija, ja būtu iespējams no vienas centralizētas datu bāzes saņemt pilnīgu un precīzu informāciju par jebkura aizņēmēja gan pozitīvo, gan negatīvo kredītvēsturi un visām aktuālajām parādsaistībām. Tāds varētu būt ilgtermiņa stratēģijas mērķis, bet tas ir jāsamēro ar šādas datu bāzes izveidošanas un uzturēšanas izmaksām [19]. Izveidojot Latvijas Bankas paspārnē esošo Parādniķu reģistru un konceptuāli atbalstot kredītņēmēju reģistra izveidi jau ir sperts liels solis pretī patēriņa kredītrisku samazināšanai.

Līdz ar augstāk aprakstīto Latvijas Bankas uzturēto finanšu sektora Parādniķu reģistru (LBPR), Latvijā darbojas arī virkne citu kredītinformācijas reģistru, kurus veido un uztur dažādas privātas institūcijas – sākot no specializētām parādu piedziņas un kredītinformācijas piegādātājām firmām, līdz atsevišķiem ražotājiem, tirgotājiem vai pakalpojumu sniedzējiem un to dažāda līmeņa asociācijām. Kā plašākie un nozīmīgākie privāto kredītreģistru vidū būtu jāmin Creditreform un BaltRisk reģistri [19].

Creditreform Latvija SIA ir dibināta 1995.gadā kā starptautiski plaši pazīstamās Creditreform firmu apvienības (galvenais uzņēmums Vācijā) meitas uzņēmums. Lai

gan SIA dalībnieku sastāvs ar laiku ir mainījies, tā saglabā vienu no vadošajām vietām parādu piedziņas un kredītinformācijas piegādes jomās Latvijā, sniedzot savus pakalpojumus lielākajām bankām un līzinga sabiedrībām, telekomunikāciju un citu pakalpojumu uzņēmumiem, pašvaldībām un dažādiem citiem klientiem [19].

Creditreform kredītvēstures datu bāze satur informāciju par gadījumiem, kad pēc Creditreform inkaso iejaukšanās (atgādinājuma un brīdinājuma saņemšanas) debitors nav savlaicīgi nokārtojis savas saistības. Atšķirībā no Latvijas Bankas Parādnieku reģistra, Creditreform datu bāzē parādi tiek reģistrēti neatkarīgi no summas un no kavējuma dienu skaita, faktiski tā ir Creditreform nemaksātāju datu bāze, kurā nonāk parādnieki, kurus kreditors pēc viņa izvēlētiem kritērijiem ir izlēmis nodot Creditreform parādu piedziņai (uz inkaso), un kas Creditreform noteiktos termiņos nav reaģējuši uz Creditreform darbībām [19].

Datu bāzē Creditreform norāda:

- ♦ parādnieka personas kodu vai reģistrācijas numuru;
- ♦ datumu, kad Creditreform ir uzsācis inkaso lietu;
- ♦ inkaso prasību summu;
- ♦ atzīmi, kāda daļa no prasībām ir nomaksāta (0 – 100%)
- ♦ nozari, uz kuru attiecas parāds (pēc kreditora darbības pamatnozāres);
- ♦ dienu skaitu, kurā parādnieks ir pilnībā nokārtojis saistības pret kreditoru (ja tās ir nokārtotas).

Informācija datu bāzē tiek katru dienu aktualizēta, ieraksti no datu bāzes pagaidām netiek dzēsti (paredzētais informācijas glabāšanas termiņš - 10 gadi), strīdīgos gadījumos tiek pieļauta datu koriģēšana. Pašreiz datu bāzē pēc Creditreform datiem ir uzkrāta informācija par vairāk nekā 200 tūkst. nemaksāšanas gadījumiem (tai skaitā apmēram 175 tūkst. attiecas uz privātpersonām un 25 tūkst. - uz juridiskām personām). Informācija par nemaksātājiem - juridiskām personām ir pieejama publiski, par fiziskām personām informācija ir pieejama Creditreform klientiem, kas noslēguši attiecīgus līgumus, iesniedzot speciālu pieprasījumu "klienta kredītriska novērtēšanai" [19].

Autors veica pētījumu nebanku kreditēšanas sektora uzņēmumā, analizējot aizņēmējus pēc Creditreform datubāzēs fiksētajiem gadījumiem un salīdzinot savstarpēji klientus, kuri kavē kredīta maksājumus un kuri nekavē. Tika analizēti Creditreform datubāzēs reģistrētie nemaksāšanas gadījumi, reģistrēto gadījuma summa latos, reģistrēto gadījumu apmaksa procentos un vecums. Aizņēmēji tika sadalīti divās

grupās, no kurām vienā bija klienti, kuri savlaicīgi veic kredītu maksājumus, savukārt otrā grupā bija klienti, kuri kavē kredīta maksājumus ilgāk par 30 dienām.

Klientu analīze pēc Creditreform datubāzēs reģistrēto gadījumu skaita *3.1. tabula*

Rādītāji	Kopā	Nekavē	Kavē
Klientu skaits	1721	896	825
Vidējais vecums	37	38	35
Creditreform reģistrētie gadījumi	681	270	411
Vidēji vienam klientam Creditreform gadījumi (skaits)	0,56	0,39	0,76
Vidējā summa vienam Creditreform gadījumam (Ls)	83	39	131
Vidējā apmaksā vienam Creditreform gadījumam (%)	14,64	14,36	14,93
Moda vecums	24	24	23
Mediāna vecums	35	37	33
Lielākais vecums	70	69	70
Mazākais vecums	19	19	19

Kā var secināt no iegūtajiem datiem, klientiem, kuri kavē kredītu maksājumus uz vienu klientu ir lielāks Creditreform reģistrēto gadījumu skaits, kā arī grupā kopējais reģistrēto gadījumu skaits. Kavētāju grupā arī nepārprotami redzama lielāka viena gadījuma vidējā summa latos. No tā var secināt, ka kredītņēmēju reģistra izveide būtu pozitīvs rādītājs kredītriska vadībai, jo ļautu neizsniegt kredītus personām, kurām jau ir viens vai vairāki citi kredīti, personām, kuras ir kavējušas citu kredītu atmaksas termiņus.

Lai noteiktu patēriņa kredītriska ietekmi uz banku pašu kapitālu, autors pētīja Latvijas banku sistēmas kredītportfeļa kvalitāti un speciālos uzkrājumus nedrošajiem parādiem.

Latvijas banku izsniegto patēriņa kredītu īpatsvars kopējā kredītportfelī 2006. gada beigās bija 5.4% no izsniegto kredītu masas, tāpēc gadījumā, ja aizņēmējs nespēj norēķināties ar banku, šo gadījumu ietekme uz bankas kredītportfeļa kvalitāti būs ne pārāk liela. Vislielākās problēmas būs tieši aizņēmējam, kuram nespēja norēķināties par uzņemtajām saistībām var izvērsties personiskā traģēdijā un ievērojamos finansiālos zaudējumos. Bet, jebkurā gadījumā, katrs patēriņa kredīts, lai cik niecīgs tas arī nebūtu, maksājumu kavēšanas gadījumā, vai, sliktākā gadījumā, nokļūstot grupā „ienākumus nenesošie kredīti”, palielina uzkrājumiem nepieciešamos līdzekļus.

Kredītrisku vadīšanas prakse ir visai dažāda un atšķirības starp kredītdevēju izmantotajiem mehānismiem ir ievērojamas. Praktiķi iesaka likt uzsvarus uz šādām jomām [25,2]:

- ♦ kredīta lēmumu pieņemšanas pilnveidošana;
- ♦ kredītreitinga noteikšana aizņēmējiem;
- ♦ iespējamo zaudējumu prognozēšana;
- ♦ portfeļa pārvaldība;
- ♦ kredītu atgūšanas politika.

Gaidāmos zaudējumus (t.i. iespējamus zaudējumus saistību nepildīšanas gadījumā) bankām ir jākompensē veidojot uzkrājumus. Kā redzams 3.2. tabulā, 2006. gada 31. decembrī

Kredītportfeļa kvalitāte, procentos

3.2. tabula

Kredītportfeļa kvalitāte	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Standarta kredīti	93.3	95.8	97.1	97.7	98.0	98.8	98.9
Uzraugāmie kredīti	2.1	1.4	0.9	1.0	0.9	0.5	0.2
Ieņēmumus nenesošie kredīti	4.6	2.8	2.0	1.4	1.1	0.7	0.4
t.sk. zemstandarta	2.5	1.7	0.9	0.6	0.5	0.3	0.2
t. sk. šaubīgie	1.1	0.7	0.7	0.5	0.3	0.2	0.1
t.sk. zaudētie	1.0	0.4	0.4	0.3	0.3	0.2	0.1
Kopā	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

98,9% no komercbanku izsniegtajiem kredītiem bija standarta kredīti. Tātad uzkrājumi bija jāveido atlikušajiem 1,1% no kredītu kopsummas. Tā kā šie 1,1% sadalās vēl vairākās pakāpēs, tad katrai no tām ir atšķirīgs procentuālais lielums, kas nepieciešams uzkrājumiem (2.2. tabula).

No kopējā kredītportfeļa uzkrājumi nedrošajiem parādiem 2006. gada beigās banku sistēmas portfelī bija 56 730 tūkstoši Ls. Aprēķinot uzkrājumus nedrošiem parādiem pēc kredītu sadalījuma augstāk norādītajā veidā, nedrošajiem patēriņa kredītiem veidotie uzkrājumi varētu sastādīt 5.2%, tas ir 2 949 949 latu no kopējiem uzkrājumiem nedrošajiem parādiem. Šis protams ir aptuvenš aprēķins, jo autora rīcībā nav informācijas par uzkrājumiem patēriņa kredītiem no kopējiem uzkrājumiem nedrošajiem kredītiem, kas atspoguļoti 3.3. tabulā.

Privātpersonām izsniegtie kredīti, tūkst. Ls

3.3. tabula

	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006
Privātpersonām	419 816	743 462	1 310 670	2 430 582	4 278 725
Tai skaitā:					
mājokļa iegādei	237 581	486 712	921 492	1 747 412	3 258 209
patēriņam	82 657	136 797	207 502	359 946	589 614
pārējie	99 578	119 952	181 675	323 225	430 903
Pārējie kredīti	1 653 982	2 257 495	3 069 895	4 529 758	6 594 130
Kopā kredīti	2 073 798	3 000 957	4 380 565	6 960 340	10 872 855
Patēriņa kredītu īpatsvars no kopējās kredītu masas, procentos	3.9	4.6	4.7	5.2	5.4

Apskatot visu augšminēto, var secināt, ka patēriņa kredītu riski banku sektora kredītportfeli iespaido, bet, ņemot vērā, ka lielākā daļa aizņēmēju spēj pildīt saistības, tie nav tik lieli, lai atstātu būtisku iespaidu uz portfeli. Svarīgākie riski patēriņa kredītiem ir aizņēmēja ienākumu stabilitāte ilgtermiņā, jo pretējā gadījumā aizņēmējs nespēs veikt regulāros ikmēneša maksājumus.

Redzams, ka salīdzinot ar 2000. gadu, 2006. gadā ir ievērojami uzlabojusies kredītportfeļa kvalitāte, ko var secināt gan no 3.2. tabulas, gan no 2.4. attēla aplūkojot banku ieņēmumu struktūru. Šajā attēlā var redzēt, ka kopš 2000. gada katru gadu ir bijuši ieņēmumi no uzkrājumu samazināšanas.

No aprakstītajiem datiem var secināt, ka būtiska loma kredītrisku samazināšanā ir kvalitatīvu kredītlēmumu pieņemšana analizējot visus pieejams datus par aizņēmēju. Kā liels solis kredītriska samazināšanā būtu kredītņēmēju reģistra izveidošana, jo tas ļautu iegūt precīzāku informāciju nekā šobrīd pieejamā par aizņēmēja finanšu stāvokli un ļautu formalizēt kredītlēmumu pieņemšanu. Tas veicinātu arī pārdomātāku personu kredītēšanos un samazinātu personīgā bankrota varbūtību. Kopumā patēriņa kredīti sastāda 5.4% no kopā izsniegto kredītu masas, tāpēc patēriņa kredītu risku ietekme uz kredītportfeli ir neliela. Patēriņa kredītu lielākie riski ir aizņēmēja ienākumu stabilitāte un griba norēķināties ar kreditoru. Lai mazinātu kredītrisku, kreditoriem nepieciešama pārdomāta kredītpolitika, kā arī skaidri mehānismi katra indivīda nemaksāšanas riska noteikšanai.

3.2. Kredītportfeļa analīze

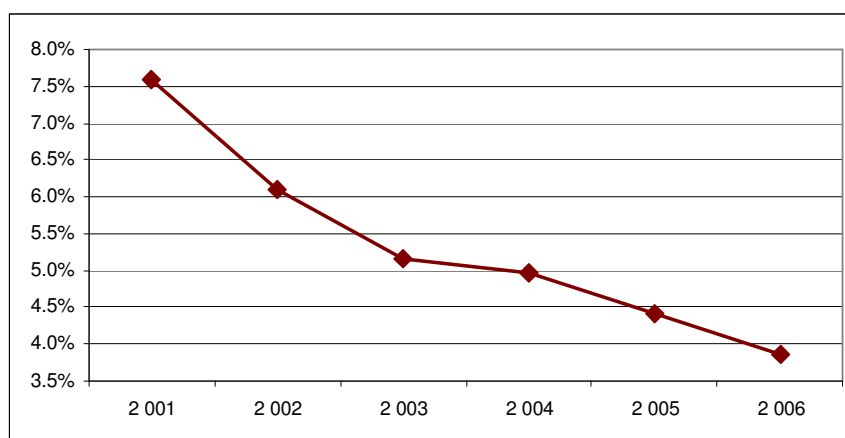
Lai analizētu banku sistēmas kredītportfeli, autors izmantoja M. Kudinskas izstrādāto analītisko koeficientu sistēmu [11,151], kā arī citus banku darbības rādītājus. Šīs koeficientu sistēmas pilns apraksts un aprēķinātie koeficienti ir pievienoti 1. pielikumā, bet 3.3. tabulā ir parādītas tikai koeficientu interpretācijas.

Kredītportfeli raksturojošie rādītāji

3.4. tabula

Koeficients	Interpretācija
K ₁	Raksturo bankas kredītportfeļa rentabilitātes līmeni
K ₂	Raksturo bankas vadīšanas efektivitāti no akcionāru viedokļa
K ₃	Raksturo bankas spēju pelnīt procentu ieņēmumus no kredītooperācijām
K ₄	Raksturo gan kredītportfeļa ienesīgumu, gan kredītportfeļa kvalitāti
K ₅	Rādītājs raksturo izveidoto speciālo uzkrājumu īpatsvaru bruto kredītportfelī
K ₆	Raksturo kredītportfeļa kvalitāti
K ₇	Speciālo uzkrājumu daļa bankas pašu kapitālā. Raksturo kredītriska segumu ar pašu līdzekļiem
K ₈	Klasificēto kredītu daļa bankas pašu kapitāla I līmenī. Raksturo kredītriska segumu ar bankas kapitāla stabilāko daļu
K ₉	Raksturo kredītriska ietekmi uz bankas aktīviem

Koeficientu sistēmas pirmie trīs rādītāji raksturo kredītportfeļa ienesīgumu. Šo koeficientu aprēķinos izmantoti tādi lielumi, kā tīrie procentu ieņēmumi, sistēmas vidējais neto kredītportfelis, kredītu procentu ieņēmumi un sistēmas vidējais akciju kapitāls.

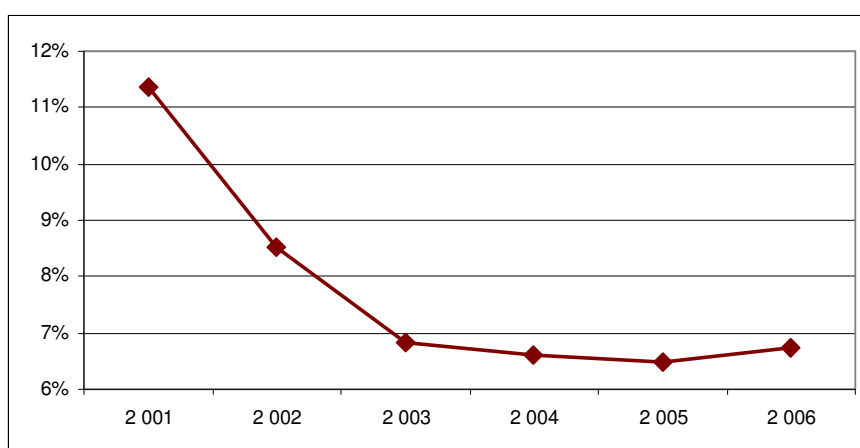

3.2. attēls Banku sistēmas kredītportfeļa rentabilitātes līmenis

K_1 koeficients raksturo kredītportfeļa rentabilitātes līmeni. Rentabilitāte ir procentu ienākumu attiecība pret vidējo neto kredītportfeli. Rentabilitāte pēta uzņēmuma spēju veikt ienesīgu saimniecisko darbību [10, 312]. Kā redzams 3.2. attēlā, no 2001. gada līdz 2006. gadam banku rentabilitāte strauji samazinājās. Samazinājums no 2001. gada līdz 2006. gadam bija 3.7 procentpunkti, kas skaidrojams ar procentu likmju samazināšanos. Savukārt ROA, kas parāda peļņas/zaudējumu attiecību pret vidējiem aktīviem, laikā no 2000. gada līdz 2005. gadam ir palielinājies par 0.5 procentpunktiem, bet 2006. gadā saglabāja 2005. gada lielumu – 2.1%. Tas skaidrojams ar to, ka banku aktīvi aug straujāk nekā peļņa. Savukārt ROE, kas parāda peļņas/zaudējumu attiecību pret vidējo kapitālu un rezervēm, no 2000. gada līdz 2005. gadam palielinājās par 8.5 procentpunktiem, bet 2006. gadā samazinājās par 0.8 procentpunktiem, sasniedzot lielumu 26.3%.

Rādītājs K_2 parāda bankas vadīšanas efektivitāti no akcionāru viedokļa. Rādītāja svārstības parāda akcionāru ieguldījumu ienesīgumu. K_2 bija vērojama lejupslīde laikā no 2001. gada līdz 2002. gadam par 3.5 procentpunktiem, bet kopš 2002. gada ir vērojams rādītāja pieaugums. Laikā no 2002. gada līdz 2006. gadam ir noticis nozīmīgs rādītāja pieaugums – 20.4 procentpunkti, 2006. gada beigās rādītājs bija 62.9%. Tas varētu būt skaidrojams ar resursu cenas samazināšanos un apjoma strauju pieaugumu.

Procentu likmju samaziāšanās ietekmi uz banku peļņas rādītājiem parāda 3.3. attēls, kurā redzams, ka laikā no 2001. gada līdz 2005. gadam par 4.9 procentpunktiem

3.3. attēls

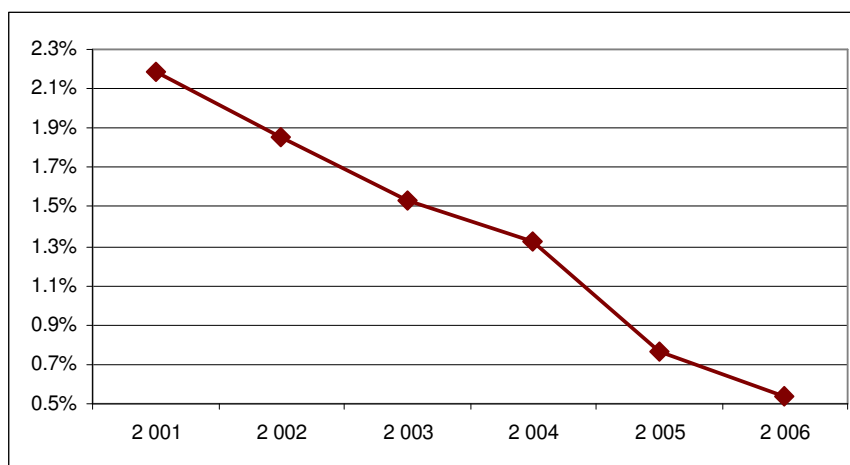
Bankas spēja pelnīt procentu ienākumus no kredītooperācijām

samazinājās banku spēja pelnīt procentus no kredītooperācijām, bet tikai 2006. gada laikā tā palielinājās par 0.2 procentpunktiem. Tāda pati tendence ir arī efektīvai kredītu

procentu likmei – no 2000. gadā 9.9% kritums līdz 2005. gadam par 4.3 procentpunktiem, kam sekoja pieaugums 2006. gadā. 2006. gadā efektīvā kredītu procentu likme bija 5.9%. Nedaudz atšķirīga tendence ir tīrajai procentu maržai, kas ir tīro procentu ienākumu attiecība pret vidējo aktīvu apmēru. Tīrā procentu marža uzrāda samazinājumu no 2000. gada līdz 2004. gadam, samazinoties par 0.9 procentpunktiem, bet kopš 2005. gada vērojams pieaugums. 2006. gadā rādītājs bija 2.7%. Kopumā banku peļņa ir pieaugusi. Pieaugums ir veidojies uz pieaugoša kreditēšanas apjoma bāzes.

K_4 , K_5 un K_6 ir rādītāji, kas raksturo kredītportfeļa kvalitāti. Analizējot šos rādītājus ir redzama kredītportfeļa kvalitātes uzlabošanās, šo koeficientu aprēķināšanai tiek izmantoti tādi rādītāji, kā kredītu procentu ieņēmumi, speciālie uzkrājumi nedrošiem kredītiem, ieņēmumus nenesošie aktīvi un bruto kredītportfelis.

Rādītājs K_4 raksturo gan kredītportfeļa ienesīgumu, gan kredītportfeļa kvalitāti. Tā aprēķināšanā tiek izmantoti kredītu procentu ieņēmumi, kas samazināti atņemot no tiem speciālos uzkrājumus nedrošajiem kredītiem, un iegūtais lielums tiek dalīts ar vidējo neto kredītportfeli. Laikā no 2001. gada līdz 2003. gadam rādītājs samazinājās

3.4. attēls Speciālo uzkrājumu īpatsvars bruto kredītportfelī

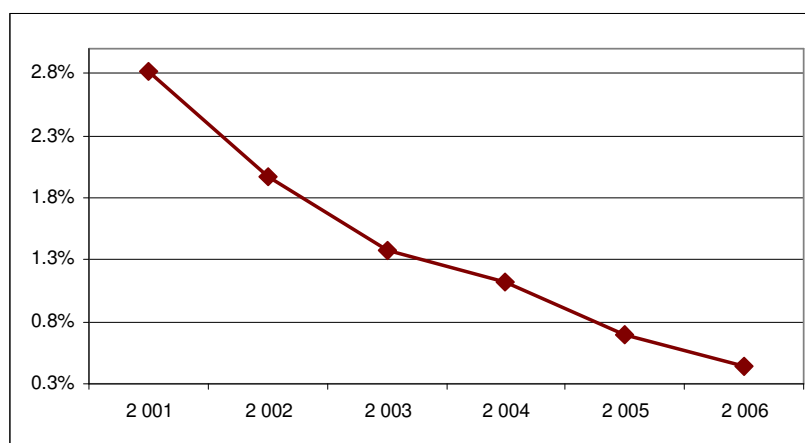
par 2.8 procentpunktiem, 2004. palika nemainīgs, bet līdz 2006. gadam atkal uzrādīja pieaugumu par 0.8 procentpunktiem. Šāds rādītāja kritums līdz 2004. gadam var tikt izskaidrots ar procentu likmju kritumu. Pieaugumu līdz 2006. gadam var skaidrot ar visai strauju kredītportfeļa pieaugumu, jo bruto kredītportfelis laikā no 2004. gada līdz 2006. gadam laikā ir pieaudzis par 5.2 miljardiem latu.

Rādītājs K_5 parāda kredītportfeļa risku, jo to aprēķina izmantojot speciālos uzkrājumus nedrošajiem kredītiem un bruto kredītportfeli. Šis rādītājs tiek arī izmantots banku kredītportfeļu salīdzinošajā analizē. Pasaulē Banku praksē ir pieņemts šāds rādītāja K_5 traktējums [11,155]:

$K_5 < 1\%$	kvalitatīvs kredītportfelis
$1\% < K_5 < 3\%$	pieņemamas kvalitātes kredītportfelis
$K_5 > 3\%$	problemātisks kredītportfelis

Kā redzams 3.4. attēlā, laikā no 2001. gada līdz 2004. gadam Latvijas banku sistēmas kredītportfelis atradās robežās starp 1% un 3% - tātad bija pieņemamas kvalitātes kredītportfelis. Sākot no 2005. gadā rādītājs K_5 parāda kvalitatīvu kredītportfeli, jo tas ir zem 1%. Kopumā laikā no 2001. gada līdz 2006. gadam speciālo uzkrājumu īpatsvars ir samazinājies par 1.7 procentpunktiem.

Plaši pazīstams un izmantots ir rādītājs K_6 – attiecība starp ieņēmumus nenesošiem kredītiem un bruto kredītportfeli, kas grafiski attēlots 3.5. attēlā. Starptautiskais Valūtas fonds, raksturojot valstu banku sistēmas, kā kredītriska

3.5. attēls **Ieņēmumus nenesošo kredītu īpatsvars bruto kredītportfelī**

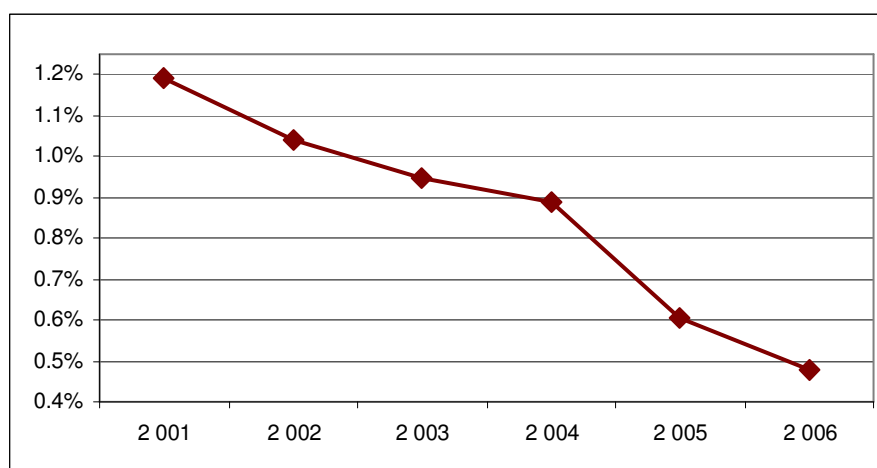
indikatoru norāda tieši šo rādītāju. No šīs attiecības varam redzēt, ka salīdzinot ar 2001. gadu ieņēmumus nenesošo kredītu īpatsvars bruto kredītportfelī ir samazinājies par 2.4 procentpunktiem. Ja salīdzina ieņēmumus nenesošos kredītus ar kopumā izsniegtajiem kredītiem, ir redzams, ka ieņēmumus nenesošo kredītu īpatsvars ir samazinājies. Laikā

no 2000. gada līdz 2006. gadam samazinājums ir bijis par 4.1 procentpunktu un 2006. gadā attiecība ir 0.5%.

Kopsummā banku sistēmas kredītportfeļa rādītāji salīdzinot ar 2001. gadu ir uzlabojušies un šobrīd uzrāda kvalitatīvu kredītportfeli. Piemēram, rādītājs K_7 , kas parāda speciālo uzkrājumu daļu bankas pašu kapitālā – kredītriska segumu ar pašu līdzekļiem, no 2001. gada ir samazinājies par 6.8 procentpunktiem un 2006. gadā ir 4.8%.

Kredītriska samazināšanos parāda arī K_9 rādītājs – kredītriska ietekme uz bankas aktīviem, kas 3.6. attēlā nepārprotami norāda uz riska samazināšanos.

Nozīmīga šī rādītāja samazināšanās ir notikusi 2004. gada laikā, kad samazinājums bija 0.2 procentpunkti. Savukārt iepriekšējos periodos samazinājums gada laikā bija par 0.1 procentpunktu. Tā kā kredītrisks ir viens no galvenajiem riskiem banku darbībā [11,157], tad šī rādītāja samazināšanās ir ļoti svarīga. Bankas pašu

3.6. attēls **Kredītriska ietekme uz bankas aktīviem**

kapitāla vērtība un bankas maksātspēja lielā mērā ir atkarīga no kredītriska vadīšanas kvalitātes. Katrā komercbankā ir jābūt izstrādātām procedūrām esošā kredītriska līmeņa noteikšanai un tā prognozēšanai, jābūt izveidotiem uzkrājumiem gaidāmajiem zaudējumiem un nodrošinātam kapitālam negaidāmajiem zaudējumiem [11,157].

2006. gada laikā banku likvīdo aktīvu* apmēra pieauguma temps par 3.9 procentpunktiem atpalika no tekošo saistību** apmēra pieauguma tempa un banku sistēmas likviditātes rādītājs samazinājās līdz 51.1%. Laikā no 2000. gada līdz 2006.

* Likvīdie aktīvi = nauda kasē + prasības pret centrālajām bankām un citām kredītiestādēm + centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu.

** Tekošās saistības – saistības uz pieprasījumu un saistības, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienas.

gadam banku sistēmas likviditātes rādītājs ir pazeminājies par 15.3 procentpunktiem. Kredītiestādēm jāuztur likvidie aktīvi saistību izpildei pietiekamā apmērā, bet ne mazāk kā 30% no pašreizējo saistību kopējā apmēra [4].

Kopumā var secināt, ka banku sistēmas kredītportfelis uzrāda pozitīvas tendences – spēja pelnīt procentus no kredītooperācijām palielinās, kredītriska ietekme uz bankas aktīviem samazinās, speciālo uzkrājumu īpatsvars un ieņēmumus nenesošo kredītu īpatsvars samazinās. Rentabilitāte un likviditāte ir ar negatīvu tendenci – tās kopš 2000. gada samazinās. Likviditātes rādītājs, neskatoties uz samazināšanos kopš 2000. gada, joprojām pārsniedz FKTK noteikto minimālo 30% robežu [16,24]. Savukārt ROE kopš 2004. gada palielinās un 2006. gadā kopējais banku sistēmas ROE ir 26.3, kas pārsniedz, piemēram, AS Hansabankas izvirzīto stratēģisko mērķi – ROE 20% apmērā. Savukārt ROA, kas parāda aktīvu rentabilitāti pieaug kopš 2003. gada.

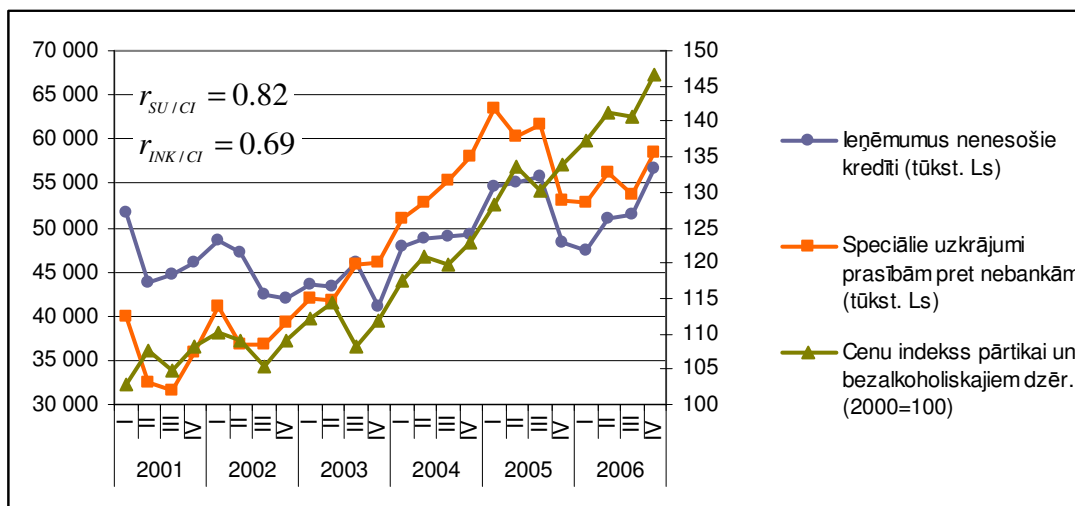
3.3. Maksājumu kavējumi un to ietekmējošo faktoru analīze

Lai noteiktu, kādi faktori ietekmē maksājumu kavējumus, autors vairāku makroekonomisko rādītāju izmaiņas salīdzināja ar ieņēmumus nenesošo kredītu un speciālo uzkrājumu kopsummas izmaiņām banku sistēmas kredītportfelī. Izvēlētie makroekonomiskie rādītāji ir:

- ♦ strādājošo mēneša vidējā darba samaksa neto pa ceturkšņiem;
- ♦ patēriņa cenu indeksi grupās un apakšgrupās pa ceturkšņiem (2000=100);
- ♦ patēriņa cenu indekss pārtikas precēm un bezalkoholiskajiem dzērieniem pa ceturkšņiem (2000=100);
- ♦ iekšzemes kopprodukts pa ceturkšņiem;
- ♦ darba meklētāji ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā.

Izpētes rezultātā noskaidrojās, ka no uzskaitītajiem faktoriem visvairāk ieņēmumus nenesošo kredītu kopsummas izmaiņas ietekmē patēriņa cenu indekss pārtikas precēm un bezalkoholiskajiem dzērieniem (3.7. attēls). Korelācijas koeficients starp šiem abiem rādītājiem ir 0.69. Savukārt korelācijas koeficients starp cenu indeksu pārtikas precēm un speciālajiem uzkrājumiem ir 0.82, no kā var secināt, ka starp šiem diviem rādītājiem ir cieša sakarība un patēriņa cenu indeksa izmaiņas izskaidro speciālo uzkrājumu kopsummas izmaiņas.

Speciālo uzkrājumu kopsummas izmaiņas nedaudz labāk var izskaidrot ar patēriņa cenu indeksa izmaiņām, neizdalot kādu grupu atsevišķi, jo starp šiem

3.7. attēls Ieņēmumus nenesošo kredītu kopsumma, tūkst. Ls, speciālie uzkrājumi, tūkst. Ls un patēriņa cenu indekss pārtikas precēm

rādītājiem aprēķinātais korelācijas koeficients ir 0.84. Savukārt starp ieņēmumus nenesošo kredītu kopsummas izmaiņām un patēriņa cenu indeksu aprēķinātais korelācijas koeficients ir 0.68. No iegūtajiem rezultātiem varam secināt, ka aizņēmēji, neesot gatavi straujam cenu kāpumam, izvēlas nemaksāt kredītus, jo pieaugot patēriņa cenu indeksam samazinās strādājošo faktiskie ienākumi. Šādu pieņēmumu arī teicami pierāda korelācijas koeficientu aprēķini pa gadiem. Veicot šādu aprēķinu autors ieguva sekojošus rezultātus:

Aprēķinātie korelācijas koeficienti katram gadam 3.5. tabula

Gadi	Korelācijas koeficients ieņēmumus nenesošajiem kredītiem un cenu indeksam pārtikai	Korelācijas koeficients speciālajiem uzkrājumiem un cenu indeksam pārtikai
2001	-0.74	-0.48
2002	0.69	0.71
2003	-0.62	-0.72
2004	0.87	0.84
2005	-0.55	-0.79
2006	0.99	0.95

Kā var redzēt no aprēķinātajiem datiem, katru otro gadu korelācija ir pretēji vērsta, kā arī samērā vāji izskaidro izmaiņas, bet gados, kuros tā ir pozitīva, redzama cieša sakarība. 2006. gadā šo sakarību var uzskatīt par funkcionālu. Šādi aprēķinu

rezultāti var tikt izskaidroti ar to, ka kredītus kā ieņēmums nenesošos klasificē tikai pēc vismaz 3 mēnešiem no kavējuma sākuma datuma, savukārt cenu indeksa izmaiņas ienākumus ietekmē uzreiz. Uzmanīgi aplūkojot 3.7. attēlu, ir redzams, ka ieņēmumus nenesošo kredītu un speciālo uzkrājumu apjoma izmaiņas atkārti cenu indeksa izmaiņas ar viena ceturkšņa nobīdi.

Līdzīgus secinājumus var izdarīt arī no mārketinga pētījumu un konsultāciju aģentūras SIA "Market Lab" 2006. gada maijā veiktā pētījuma "Naudas un banku sistēma Latvijā: Latvijas iedzīvotāju aptauja" [16,30]. Kopumā iedzīvotāju aptaujas rezultāti liecina, ka kredītņēmējiem parāda apkalpošanas nasta nedaudz samazinājās, tomēr, vērtējot savas kredīta atmaksāšanas spējas procentu likmju kāpuma apstākļos (virs 200 bāzes punktiem), kredītņēmēju vairākums atzina, ka varēs to absorbēt, bet uz citu izdevumu būtiskas samazināšanas rēķina [16,31].

Saskaņā ar aptaujas rezultātiem kredītu ņēmuši 30.7% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju (par 1.0 procentu punktu vairāk nekā 2005. gada augustā). Tie lielākoties ir 25–49 gadus veci rīdnieki ar vidējo speciālo vai augstāko izglītību un ienākumiem līdz 150 latiem uz vienu ģimenes locekli. Hipotēku kredītus (dzīvokļa remontam, nekustamā īpašuma iegādei, mājas būvniecībai) ņēmuši nedaudz mazāk nekā desmitā daļa respondentu. Pārējos kredītus, kuros dominē kredīti patēriņa preču iegādei, ņēmuši 23.5% respondentu (1.1% respondentu bija ņēmuši gan hipotēku kredītu, gan kredītu citiem mērķiem). Joprojām lielākais kredīta ņemšanu ierobežojošais faktors ir nepietiekami ienākumi (24%), tomēr salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu tas nedaudz samazinājās. Pozitīvi vērtējams tas, ka lielākajai aptaujāto kredītņēmēju daļai mēneša maksājumi par kredītsaistībām nepārsniedz 30% no ģimenes ienākuma un salīdzinājumā ar iepriekšējo aptauju šī daļa vēl pieaugusi. Tas varētu būt skaidrojams ar iedzīvotāju ienākumu kāpumu, jo nozīmīgi palielinājās to respondentu skaits, kuri kredīta maksājumam tērē 10–30% no saviem ienākumiem. Pieaugot māsaimniecību parādam, būtiski nemainījās to respondentu daļa, kuri par kredītsaistībām maksā līdz 10% no saviem ienākumiem [16,31].

Vērtējot savas kredīta atmaksāšanas spējas nākotnē, respondenti, kuri ņēmuši kredītus ar mainīgo procentu likmi, bijuši piesardzīgi: 41% šo respondentu, mēneša maksājumiem pieaugot par 20–25% (atbilst procentu likmes kāpumam aptuveni par 2–3 procentu punktiem, ja kredīta termiņš ir 20 gadu, un par 4–5 procentu punktiem, ja kredīta termiņš ir 10 gadu), būs spiesti būtiski ierobežot citus izdevumus [16,31].

Tā kā skaitliski lielāko kredītu daļu veido patēriņa kredīti, kas visbiežāk ir ar fiksētu procentu likmi, aptaujas rezultāti neliecina par procentu likmju nozīmīgu ietekmi uz lielu mājsaimniecību skaitu [16,31].

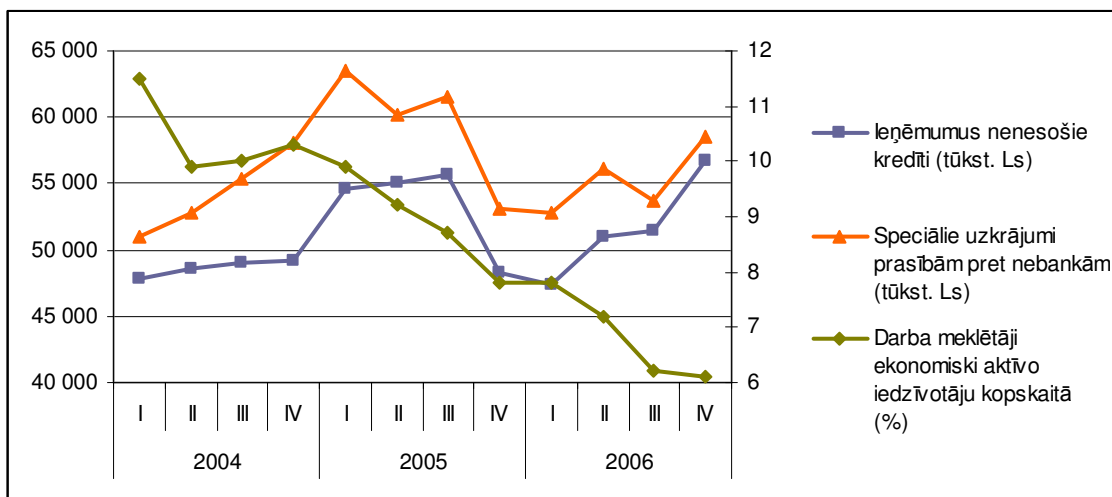
Uz jautājumu par plāniem ņemt kredītu tuvākā gada laikā 16.9% respondentu atbildēja, ka, iespējams, ņems kredītu, t.sk. hipotēku kredītu – 5.1%. Vairāk nekā pusei šo respondentu jau bija kāds kredīts (galvenokārt patēriņa kredīts). Hipotēku kredītus plāno ņemt galvenokārt vai nu augstākā un vidējā līmeņa vadītāji, vai ierēdņi. Šo respondentu vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli ir līdz 200 latiem, bet mājokļa kopējā platība – 30–70m². Aptauja rāda, ka visvairāk respondentu kredītu ņemtu nekustamā īpašuma remontam, nedaudz mazāk – tā iegādei. Tā kā joprojām liela daļa mājsaimniecību nevar atļauties ņemt kredītu, tas būtiski ierobežo banku un citu finanšu starpnieku izaugsmes potenciālu tuvākajos gados [16,31].

Starp Ieņēmumus nenesošo kredītu un strādājošo mēneša vidējo darba samaksu neto aprēķinātais korelācijas koeficients ir mazāks, 0.61, no kā var secināt, ka darba samaksas izmaiņas vāji izskaidro ieņēmumus nenesošo kredītu apjoma izmaiņas. Savukārt starp speciālajiem uzkrājumiem un strādājošo darba samaksu aprēķinātais korelācijas koeficients ir 0.76. No iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka darba samaksas izmaiņas vāji ietekmē aizņēmumu maksāšanas disciplīnu.

Starp iekšzemes kopprodukta izmaiņām un ieņēmumus nenesošo kredītu izmaiņām aprēķinātais korelācijas koeficients ir 0.62, bet starp speciālo uzkrājumu izmaiņām un iekšzemes kopprodukta izmaiņām korelācijas koeficients ir 0.82. No tā var secināt, ka iekšzemes kopprodukta izmaiņas vāji izskaidro ieņēmumus nenesošo kredītu apjoma izmaiņas, bet salīdzinoši labāk izskaidro speciālo uzkrājumu izmaiņas.

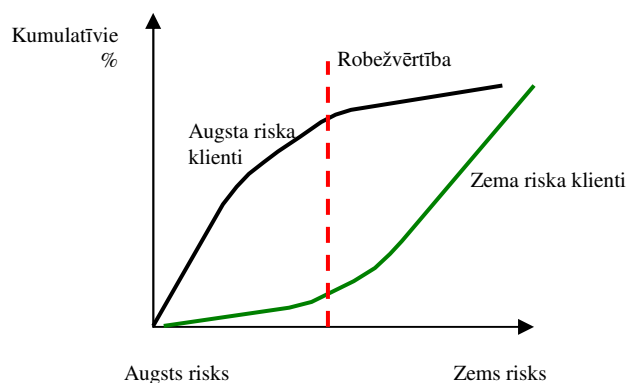
Savukārt starp darba meklētāju īpatsvara izmaiņām un ieņēmums nenesošajiem kredītiem korelācijas koeficients ir -0.33, bet starp darba meklētājiem un speciālajiem uzkrājumiem korelācijas koeficients ir 0 (3.8. attēls). No tā var secināt, ka darba meklētāju īpatsvara izmaiņas neizskaidro abu kredītportfeļa kvalitātes rādītāju izmaiņas.

Kā var secināt no Latvijas Bankas parādnieku reģistra datiem, lielāka varbūtība, ka aizņēmējs nemaksās ir tieši patēriņa kredītu ņēmēju vidū. Tas var būt saistīts ar to, ka hipotekārie kredīti ir nodrošināti ar nekustamo īpašumu, kas esot ģimenes mājvieta, iespējams, aizņēmējiem liek aizdomāties par sekām nemaksāšanas gadījumā.

3.8. attēls **Ieņēmumus nenesošie kredīti, tūkst. Ls, speciālie uzkrājumi, tūkst. Ls un darba meklētāju īpatsvars**

Pēc autora domām, maksājumu kavējumus visvairāk nosaka katra aizņēmēja personība. Izpētot ASV plaši lietoto FICO kredītreitinga piešķiršanas sistēmu [36], var izdarīt secinājumus, ka liela daļa maksājumu kavējumu iemesls ir attieksme pret savām kredītsaistībām. Maksājumu kavējumus rada vieglprātīga attieksme pret saistībām. Ja attieksme būtu nopietna, aizņēmējs pirms kredīta ņemšanas rūpīgi izvērtētu savu maksāspēju, un maksājumu kavējumi būtu ievērojami mazāki. Tā kā paši aizņēmēji ne vienmēr objektīvi izvērtē savu maksāspēju, tad aizdevēji izmanto dažādus veidus lai izvērtētu aizņēmēja spēju atmaksāt aizdevumu. Autors, veicot izpēti nebanku kredīšanas uzņēmumā, ir secinājis, ka bieži, gadījumos, kad aizņēmējiem rodas finansiālas problēmas, tie izvēlas izvairīties no kontaktiem ar kreditoru, tā vietā lai savlaicīgi informētu kreditoru par finansiālajām problēmām un kopīgi meklētu risinājumu, piemēram pagarinot kredīta termiņu.

3.9. attēls **Kredītreitings un robežvērtība**

Kredītreitingu jeb skoringu modeļu bāzes koncepcija ir zema riska klientu (labi klienti) atdalīšana no augsta riska klientu (slikti klienti) atdalīšana, jo lielākā daļa augsta riska klientu parasti ir ar zemu kredītreitingu. Robežlielums tiek noteikts tāds, zem kura procentuāli lielākā daļa klientu ir ar zemu kredītreitingu un tikai neliela daļa ir zema riska klienti, kā tas ir redzams 3.9. attēlā. Robežlieluma izvēle ir atkarīga no kreditora gatavības uzņemt risku [28].

Tā kā Latvijā patēriņa kredīšanas vēsture ir īsa, tad izmantojot citu valstu pieredzi un izvērtējot to lietotās metodes, varam secināt, ka par ļoti būtisku nosacījumu piešķirot kredītu, tiek uzskatīta aizņēmēja uzvedības vēsture saistībā ar dažādu maksājumu veikšanu, kā arī iepriekšējo kredītu atmaksāšanas disciplīna.

Kopumā var izdarīt secinājumus, ka stabila ekonomiskā situācija veicina kredīšanu un aizņēmēji, esot pārliecināti par savu maksātspēju, godprātīgi pilda savas saistības, taču mainoties ekonomiskai situācijai, piemēram, strauji pieaugot patēriņa cenu indeksam, aizņēmējiem rodas grūtības saistību izpildē. Taču to, vai aizņēmējs brīdī, kad viņam rodas finansiālas grūtības, izvēlēsies nepildīt savas kredītsaistības, nosaka katra indivīda būtība. Rietumvalstīs, lai samazinātu risku kreditēt aizņēmēju, kuram potenciāli var rasties grūtības pildīt kredītsaistības, tiek izmantotas kredītreitingu sistēmas, kurās tiek ņemti vērā tādi faktori, kā aizņēmēja kredītvēsture, jau saņemtie kredīti, izmantotie kredīti.

Kopumā autors secina, ka patēriņa kredītu īpatsvars banku sistēmas kredītportfelī ir mazs un patēriņa kredītu riski neatstāj būtisku ietekmi uz kredītportfeli kopumā. Pēc autora domām, izmaiņas patēriņa kredīšanas tirgū varētu būt gaidāmas pēc tam, kad tiks apstiprinātas izmaiņas „Patērētāju tiesību aizsardzības likumā”, kā arī, ar Kredītņēmēju reģistra ieviešanu. Tomēr, neskatoties uz to, ka banku sistēmas kredītportfelis tieši pēdējos gados uzrāda nozīmīgu visu rādītāju uzlabošanu, ir jāņem vērā, ka straujais patēriņa cenu indeksa pieaugums, kura turpmākais pieaugums var izraisīt aizņēmējiem finansiālu vājumu, kā rezultātā var turpināties ieņēmums nenesošo kredītu pieaugums.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Latvijas tirgū ir plašs patēriņa kredītu piedāvājums. Tā kā parasti šie kredīti ir bez nodrošinājuma, tad procentu likmes ir atbilstošas riskam – 17 – 50% gadā. Ar nekustamo īpašumu nodrošinātajiem patēriņa kredītiem likmes ir zemākas – sākot no 6% gadā. Piedāvājums ir pieejams gandrīz visiem - gan studentiem, gan pensionāriem. Šāda tirgus situācija ir vērtējama kā laba, jo kreditētāju noteikumi un piedāvājumi ir atšķirīgi, katrā piedāvājuma var atrast ko tādu, kas nav citiem. Viegli pieejamie patēriņa kredīti kopā ar intensīvu reklāmu, kas popularizē dzīvi uz kredīta, sekmē izsniegto kredītu kopsummas pieaugumu. Tas rada situāciju, ka ne visi aizņēmēji ir apdomīgi un pietiekami labi apzinās savas finansiālās iespējas. Izteiktākās problēmas šajā sakarā ir tādas, ka aizņēmējiem var rasties grūtības kredīta atmaksāšanā, kas savukārt aizdevējiem rada papildus izdevumus.
2. Patēriņa kredītu sniegšanas tendences uzrāda ievērojamu izsniegto kredītu kopsummas pieaugumu, bet aplūkojot kopējo izsniegto kredītu masu, patēriņa kredītu īpatsvars ir mainīgs, laikā no 2000. gadam līdz 2006. gadam tas ir svārstījies robežās no 3.8% līdz 6.1%, 2006. gada beigās patēriņa kredīti ir apmēram 5.4% no kopējās kredītu masas. Lielāko daļu no izsniegto kredītu kopsummas privātpersonām sastāda hipotekārie kredīti – 85%. Tātad lielākā daļa izsniegto kredītu ir nodrošināti ar nekustamā īpašuma ķīlu un ir uzskatāmi par zema riska kredītiem. Tā kā patēriņa kredītu tirgus ir plašs un tajā valda izteikta konkurence, patēriņa kredīti ir viegli pieejami un ātri saņemami, kas ir vērtējams pozitīvi. Bet ņemot vērā augsto šo kredītu risku, iespējams, ka šis kredītu veids tomēr jāpadara ne tik pievilcīgs, jo arī patēriņa kredīti, kas tieši radīti patēriņam, dod savu ieguldījumu patēriņa cenu pieaugumā.
3. No tiesiskā viedokļa aplūkojot kredītu tirgu ir redzams, ka lielākā daļa kredītdevēju ir bankas, kuras tiek stingri kontrolētas. Arī nebankas tiek pietiekami stingri uzraudzītas. Šobrīd patērētāji arvien labāk zina savas tiesības un nepieciešamības gadījumā vēršas Patērētāju tiesību aizsardzības centrā. Situācija ir vērtējama kā stabila un droša, labi kontrolēta.

4. Patēriņa kredītu likumdošanā pozitīvi ir minamas Saeimas 1. lasījumā apstiprinātās izmaiņas „Patērētāju tiesību aizsardzības likumā”, kas ierobežos patēriņa kredītus sākot no 12000 Ls.
  - Kā priekšlikumu, var ieteikt Patērētāju tiesību aizsardzības likuma grozījumos samazināt sliekšni, sākot no kura tiek pieprasītas izziņas no valsts nodokļu administrācijas iestādēm. Adekvāts sliekšnis būtu jau sākot no 3000 Ls, jo saglabājot sliekšni 100 minimālo mēnešalgu apmērā visvairāk tiks bremsēts auto līzings, visai maz ietekmējot pārējā patēriņa kreditēšanu.
5. Banku sektora strukturālās pārmaiņas uzrāda privātpersonām izsniegto kredītu īpatsvara palielināšanos – 2006. gada beigās 39% no izsniegtajiem kredītiem bija izsniegti privātpersonām. Banku sektora lielākais ienākumu postenis ir izsniegtie kredīti – 66% no kopējiem ienākumiem. Arī aktīvos kredītu īpatsvars ir pieaudzis – 2006. gada beigās banku sistēmas portfelī tie ir 68% no kopējiem aktīviem, kamēr atsevišķām bankām pat 80%.
  - Situācijā, kad aktīvu lielākā daļa ir kredīti, ir svarīgi diversificēt kredītportfeli, lai samazinātu kredītrisku, atbilstoši Latvijas Bankas un Finanšu un Kapitāla tirgus komisijas rekomendācijām.
6. Latvijas Bankas apkopotajā parādnieku reģistrā ir nepārprotami redzams, ka tieši patēriņa kredīti ir visvairāk kavētie kredīti. No tā var secināt, ka patēriņa kredītu ņēmējiem ir nenopietna attieksme pret saistībām. Tas nozīmē, ka banku uzkrājumos nedrošajiem kredītiem, patēriņa kredītu īpatsvars skaita ziņā varētu būt visai augsts. Pieaugot izsniegto patēriņa kredītu skaitam, pēc autora domām, nepieciešams pievērst īpašu uzmanību tam, cik kredītus persona jau ir saņēmusi, jo autora praksē brīžiem ir vērojamas situācijas, ka persona, kurai ir jau četri dažādi patēriņa kredīti, vēlas vēl vienu patēriņa kredītu. Tas var novest pie situācijas, ka kredīts tiek ņemts, lai atdotu citus kredītus. Kā kredītņēmēju nesaprātīgas kreditēšanās ierobežošanas instruments varētu būt šobrīd tikai konceptuāli apstiprinātais Kredītņēmēju reģistrs.
  - Lai Kredītņēmēju reģistra darbība būtu efektīva, tas ir jāpadara pieejams ne tikai banku sektora dalībniekiem. Arī nebanku kreditēšanas sektora uzņēmumiem būtu jābūt šī reģistra dalībniekiem ar pienākumu un tiesībām

sniegt un saņemt informāciju. Būtu arī nepieciešams vienots personai izsniegto kredītu un maksāšanas disciplīnas reģistrs, lai bremsētu šādu kreditēšanu. Tas dotu iespēju arī veidot pozitīvu kredītvēsturi, kas pagaidām Latvijā vispār netiek veidota.

7. Tā kā patēriņa kredītu īpatsvars banku sektora kredītportfelī ir neliels, tad šo kredītu riski neatstāj būtisku ietekmi uz kredītportfeli. To rāda arī kredītportfeļa kvalitātes uzlabošanās, neskatoties uz to, ka Latvijas Bankas Parādnieku reģistrā ir redzams parādnieku skaita pieaugums. Patēriņa kredītu tirgus dalībniekiem ir nepieciešams izstrādāt efektīvu kredītpolitiku, kā arī izstrādāt pietiekami operatīvu un efektīvu sistēmu, kā pārbaudīt darbinieku pieņemtus kredītlēmumus un, nepieciešamības gadījumā, pietiekami ātri reaģējot uz tirgus izmaiņām, ieviest korekcijas kredītpolitikā.
8. No banku sistēmas kopējās kredītportfeļa analīzes var secināt, ka portfeļa kvalitāte laika periodā no 2000. gada līdz 2006. gadam ir uzlabojusies – spēja pelnīt procentus no kredītooperācijām palielinās, kredītriska ietekme uz bankas aktīviem samazinās, speciālo uzkrājumu īpatsvars un ieņēmumus nenesošo kredītu īpatsvars samazinās. Likviditātes rādītājs joprojām pārsniedz FKTK noteikto minimālo 30% robežu. 2006. gadā kopējais banku sistēmas ROE ir 26.3, kas pārsniedz atsevišķu banku noteiktos minimālos kritērijus. Savukārt ROA, kas parāda aktīvu rentabilitāti, pieaug kopš 2003. gada. Banku spēja pelnīt procentus no kredītooperācijām samazinās, kas ir izskaidrojams ar kredītu procentu likmju kritumu, bet tas tiek kompensēts ar kredītu apjoma palielināšanu. Šāda tendence ir pozitīvi vērtējama no patērētāju viedokļa, jo konkurences rezultātā kredītu izmaksas samazinās. Patēriņa kredītu tirgu procentu likmju izmaiņas ietekmē minimāli, jo lielākā daļa patēriņa kredītu ir ar fiksēto procentu likmi.
9. No analīzes par maksājumu kavējumiem un tos ietekmējošiem faktoriem ir redzams, ka ekonomiskās situācijas stabilitāte veicina kreditēšanu, taču straujš patēriņa cenu pieaugums var radīt situāciju, ka palielinās tādu aizņēmēju skaits, kuriem ir grūtības pildīt saistības, kā rezultātā daļa no tiem var pārstāt tās pildīt. Patēriņa cenu indeksa izmaiņas ietekmē maksājumu savlaicīgu veikšanu. Šādu risku ir iespējams samazināt izmantojot dažādas kredītreitinga metodes pieņemot lēmumu par kredīta izsniegšanu un kredīta summas noteikšanu. Gan banku, gan nebanku sektorā, lai samazinātu

patēriņa kredītu riskus, ir nepieciešams pilnveidot kredīta lēmumu pieņemšanas sistēmas, veidot kredītreitinga sistēmas. Ar šādu sistēmu palīdzību ir iespējams aizdevējam samazināt risku. Šādu sistēmu izmantošana palīdz uzlabot risku vadību un portfeļa pārvaldību.

- Pieņemot kredīta lēmumus patēriņa kredītiem, kuros viens no faktoriem, pēc kuriem tiek vērtēta aizņēmēja spēja un griba veikt savlaicīgus maksājumus ir aizņēmēja ienākumi, būtu nepieciešama šo ienākumu korekcija piemērojot patēriņa cenu indeksu. Prognozējot patēriņa cenu indeksa izmaiņas, būtu iespējams novērtēt aizņēmēja reālo maksātspēju ar horizontu viens gads. Tas ļautu aizdevējam saprast, vai aizņēmēja līdzekļi būs pietiekami, lai veiktu kredīta maksājumus būtiski neierobežojot citus izdevumus. Pēc autora domām, liela daļa aizņēmēju ņemot kredītu, nav gatavi nākotnē būtiski ierobežot citus izdevumus, kas noved pie tā, ka aizņēmējs pārtrauc veikt kredīta maksājumus.

10. Patēriņa cenu indekss ir maksājumu kavējumus ietekmējošs formalizējams faktors, kas ļauj veikt kvantitatīvu analīzi, tāpēc to ir iespējams iestrādāt, piemēram, skoringa modelī, ar kura palīdzību tiek pieņemti kredīta lēmumi. Aizņēmēja rīcība finanšu krīzes apstākļos ir neformalizējams lielums, jo rīcību nosaka katra indivīda personība un atbildības pakāpe, kā arī konkrētais notikums, kas ir izraisījis finanšu krīzi.
11. Kopumā Latvijā patēriņa kredītu tirgus ir ar augstu konkurences līmeni un stabilu izeidēju pieaugumu. Pieauguma tempa izmaiņas var būt gaidāmas 2007. gada otrajā pusē un sākot no 2008. gada, pēc izmaiņām kredītēšanu regulējošajos likumos un kredītņēmēju reģistra ieviešanas. Patēriņu kredītu īpatsvars banku sistēmas kopējā kredītu portfelī ir neliels, kas nozīmē to, ka kredītrisks ir zems, jo banku sistēmas kredītportfeļi ir diversificēti. Nemaksāšanas varbūtība galvenokārt ir atkarīga no aizņēmēja spējas pietiekami atbildīgi un saprātīgi pārvaldīt savas finanses, ņemot vērā patēriņa cenu indeksa izmaiņas un tā ietekmi uz maksātspēju.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. Finanšu un kapitāla tirgus komisija. "Kapitāla pietiekamības aprēķināšanas noteikumi". Spēkā no 26.11.2004.
2. Finanšu un kapitāla tirgus komisija. Lēmums Nr. 24/9. Aktīvu un ārpusbilances saistību novērtēšanas noteikumi.
3. Finanšu un kapitāla tirgus komisija: noteikumu projekts "Minimālo kapitāla prasību aprēķināšanas noteikumi"
4. Finanšu un kapitāla tirgus komisija *Vispārīgā informācija par banku 2006. gada IV ceturkšņa pārskatu*
5. LR Saeima. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likums. – Latvijas Vēstnesis, 20.06.2000 Nr. 230/232
6. LR Saeima. Kredītiestāžu likums. – Latvijas Vēstnesis, 24.10.1995. Nr. 163.
7. LR Saeima. Likumprojekts "Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā". [tiešsaiste] - [atsauce 24.04.2007]. Pieejams internetā:
http://www.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LP0290_0
8. Basel Committee on Banking Supervision: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework – Bank For International Settlements, June 2004
9. Briede I., Liepiņa R.: Bankas noguldījumi un aizdevumi, to raksturojums un kontrole. – Rīga: Turības mācību centrs, 1997. – 71 lpp.
10. Hofs K.G.: *Biznesa ekonomika*. - Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2002. - 559 lpp.
11. Kudinska M.: *Komercbanku riski un to atbilstība pašu kapitālam*. – Rīga: Datorzinību centrs, 2005. – 296 lpp.
12. Praude V., Beļčikovs J.: *Mārketings*. - Rīga: Vaidelote, 1999. - 559 lpp.
13. Šķiltere D., Krasts J.: *Metodiskie norādījumi laboratorijas darbu izpildei kursā „Pieprasījuma prognozēšana”*. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2005. – 95 lpp.
14. Bessis J.: *Risk Management in banking, Second edition*. – England, John Wiley & Sons, Ltd, 2002. – 792 p.
15. Авторский коллектив: *Банковское дело*. Москва: ЮристЪ, 2002. – 751 стр.
16. *Finanšu stabilitātes pārskats*. - Rīga: Latvijas Banka, 2006. - 37 lpp.
17. Finanšu un kapitāla tirgus komisija. *Banku darbība* [tiešsaiste] - [atsauce 1.05.2007]. Pieejams internetā: http://www.fktk.lv/texts_files/Visp_info_Bankas.doc

18. Finanšu un kapitāla tirgus komisija. *Banku darbības ceturkšņu pārskati no 2000. – 2006. gadam* [tiešsaiste] - [atsauce 5.05.2007]. Pieejams internetā:
http://www.fktk.lv/lv/statistika/kreditiestades/ceturksna_parskati/
19. Finanšu un kapitāla tirgus komisija. *Parādnieku reģistra paplašināšanas koncepcija* [tiešsaiste] - [atsauce 30.04.2007]. Pieejams internetā:
http://www.fktk.lv/texts_files/Paradnieku_reg_koncepcija_1.doc
20. Lāriņš A. *Atskats uz 2006. gadu finanšu tirgos*. Nordea Markets, Nordea Bank Finland Plc. Latvijas filiāle [tiešsaiste] 08.01.2007 - [atsauce 29.04.2007]. Pieejams internetā:
<http://www.financenet.lv/tirgi/vertspapiri/article.php?id=141716>
21. Afanasjeva A.: *Likumi paredz vienu, bet notiek citādi* [tiešsaiste]. Zemgales ziņas. - [atsauce 2.05.2007]. Pieejams internetā: <http://www.zz.lv/drukat.php?id=23278>
22. Leitāne S.: *Kreditēšanas bums turpinās*, Latvijas Avīze, 05.01.2006.
23. Purviņš V.: *Kreditēšanas pieaugums*, Averss un Reverss, 2002-2
24. *Vairumu Latvijas iedzīvotāju no "bankrota" šķir viena mēnešalga* [tiešsaiste]. Latvijas Krājbanka, 14.11.2006 - [atsauce 28.01.2007]. Pieejams internetā:
<http://www.financenet.lv/comments/comments/article.php?id=132446>
25. Burns P., Stanley A.: *Managing Consumer Credit Risk*. – Discussion Paper, Payment Cards Center, September 2001.– 7 lpp.
26. Ozdemir O.: *An Empirical Investigation On Consumer Credit Default Risk*. - Discussion Paper, Turkish Economics Association, October, 20/2004. - 22lpp.
27. Chatterjee S., Corbae D. And Others: *Discussion of A Quantitative Theory of Unsecured Consumer Credit with Risk of Default*. [tiešsaiste] - Philadelphia, Stanford University and NBER. Philadelphia FED Conference, October 12, 2002. - 19 p. - [atsauce 1.05.2007]
28. Sangha B.: *Consumer Credit Risk Management Practices And Applicability to Emerging Consumer Markets* [tiešsaiste]. FICCI Conference - Global Banking: Paradigm Shift. 15.09.2004. - 33p. - [atsauce 2.05.2007]. Pieejams internetā:
<http://www.ficci.com/media->
29. LR centrālā statistikas pārvalde. Datubāzes.
30. Latvijas Līzingdevēju asociācija [tiešsaiste] - [atsauce 23.04.2007]. Pieejams internetā:
<http://www.ilda.lv/>
31. Centrālās statistikas pārvaldes dati par māsājniecību skaitu [tiešsaiste] - [atsauce 03.05.2007]. Pieejams internetā: www.csb.lv.

32. Finašu un kapitāla tīkpus komisijas mājaslapa [tiešsaiste] - [atsauce 7.05.2007].
Pieejams internetā: www.ftkt.lv
33. Latvijas Bankas mājaslapa internetā [tiešsaiste]. Pieejams internetā: www.bank.lv
34. Lursoft datubāzes [tiešsaiste] - [atsauce 3.05.2007]. Pieejams internetā:
www.lursoft.lv
35. FICO® Score Estimator. [tiešsaiste] - [atsauce 24.04.2007]. Pieejams internetā:
<http://www.bankrate.com/brm/fico/calc.asp?lpid=BKRATE29>
36. Credit score [tiešsaiste] - [atsauce 01.05.2007]. Pieejams internetā:
http://en.wikipedia.org/wiki/Credit_score
37. Fair, Isaac and Company. [tiešsaiste] - [atsauce 23.04.2007]. Pieejams internetā:
<http://www.answers.com/topic/fair-isaac-and-company>
38. WTO: *Does globalization cause a higher concentration of international trade and investment flows?* [tiešsaiste]. 1998 - [atsauce 12.05.2007]. Pieejams internetā:
http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/pera9808.doc
39. Nepublicēts pētījums 2006 g. Surety vs Consumer loan. Comparison to competitors.

Pielikums

Kredītportfeļa kvalitāti raksturojošie rādītāji

Kredītportfeli raksturojošo rādītāju koeficienti,
to interpretācija un apzīmējumi

P1. tabula

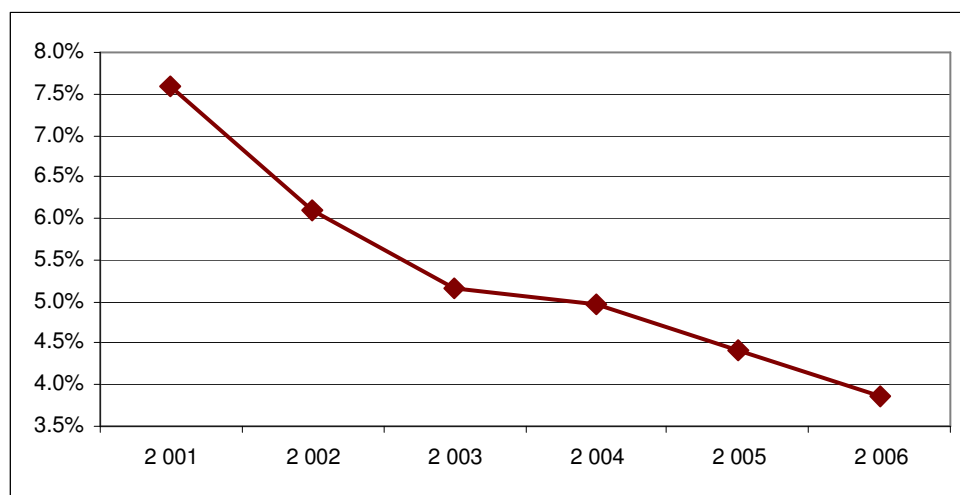
Koeficients	Interpretācija	Apzīmējumi
K ₁	Raksturo bankas kredītportfeļa rentabilitātes līmeni	KP _{BR} – sistēmas vidējais bruto kredītportfelis
K ₂	Raksturo bankas vadīšanas efektivitāti no akcionāru viedokļa	KP _N – sistēmas vidējais neto kredītportfelis
K ₃	Raksturo bankas spēju pelnīt procentu ieņēmumus no kredītooperācijām	AK – sistēmas vidējais akciju kapitāls
K ₄	Raksturo gan kredītportfeļa ienesīgumu, gan kredītportfeļa kvalitāti	NII – tīrie procentu ieņēmumi (<i>Net interest income</i>)
K ₅	Rādītājs raksturo izveidoto speciālo uzkrājumu īpatsvaru bruto kredītportfelī	SU – speciālie uzkrājumi nedrošiem kredītiem
K ₆	Raksturo kredītportfeļa kvalitāti	PK – banku pašu kapitāls
K ₇	Speciālo uzkrājumu daļa bankas pašu kapitālā. Raksturo kredītriska segumu ar pašu līdzekļiem	NK – ieņēmumus nenesošie aizdevumi A – vidējie aktīvi
K ₈	Klasificēto kredītu daļa bankas pašu kapitāla I līmenī. Raksturo kredītriska segumu ar bankas kapitāla stabilāko daļu	PI – kredītu procentu ieņēmumi KK – klasificētie kredīti
K ₉	Raksturo kredītriska ietekmi uz bankas aktīviem	PK _I – bankas pašu kapitāla I līmenis

Kredītportfeļa kvalitāti raksturojošo rādītāju aprēķins

P2. tabula

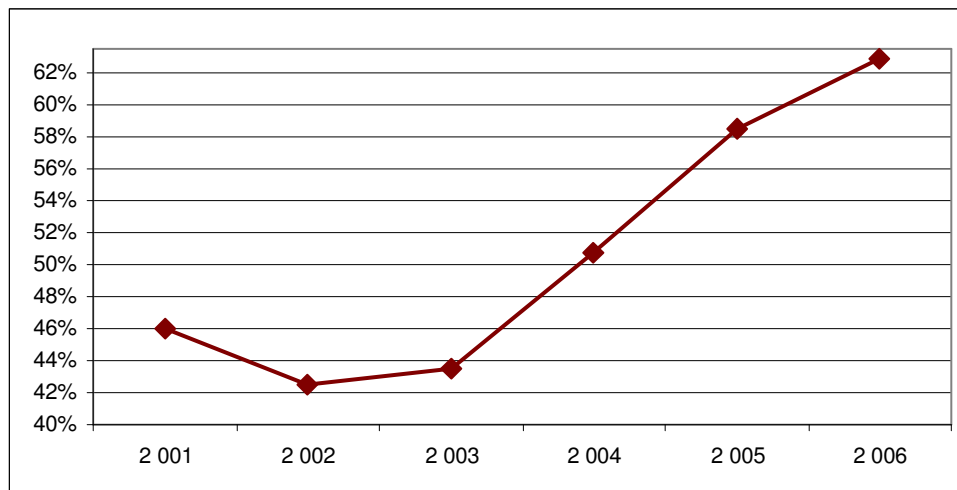
Formula	2 001	2 002	2 003	2 004	2 005	2 006	Apraksts
$K1=NII/KP_n(\text{vid}) \cdot 100$	7.6%	6.1%	5.2%	5.0%	4.4%	3.9%	Rentabilitātes līmenis
$K2=NII/AK \cdot 100$	46.0%	42.4%	43.5%	50.8%	58.4%	62.9%	Vadīšanas efektivitāte no akcionāru viedokļa
$K3=PI/KP_n(\text{vid}) \cdot 100$	11.4%	8.5%	6.8%	6.6%	6.5%	6.7%	bankas spēja pelnīt procentu ieņēmumus no kredītooperācijām
$K4=(PI-SU)/KP_{br} \cdot 100$	7.1%	5.6%	4.2%	4.2%	4.5%	4.9%	kredītportfeļa ienesīgums un kvalitāte
$K5=SU/KP_{br} \cdot 100$	2.2%	1.9%	1.5%	1.3%	0.8%	0.5%	speciālo

Formula	2 001	2 002	2 003	2 004	2 005	2 006	Apraksts
							uzkrājumu īpatsvars bruto kredītportfelī
$K6=NK/KPbr*100$	2.8%	2.0%	1.4%	1.1%	0.7%	0.4%	kredītportfeļa kvalitāte
$K7=SU/PK*100$	11.6%	10.3%	9.5%	9.2%	6.4%	4.8%	speciālo uzkrājumu daļa bankas pašu kapitālā - kredītriska segums ar pašu līdzekļiem
$K8=KK/Pki*100$							kredītriska segums ar bankas kapitāla stabilāko daļu
$K9=SU/A(vid)*100$	1.1%	1.0%	0.9%	0.8%	0.6%	0.4%	kredītriska ietekme uz bankas aktīviem

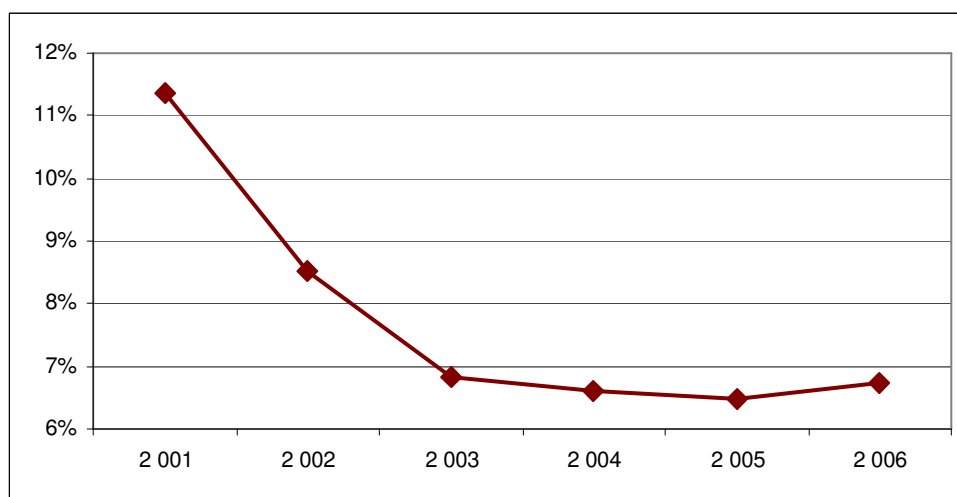
P1. attēls

Koeficients K_1 – rentabilitātes līmenis

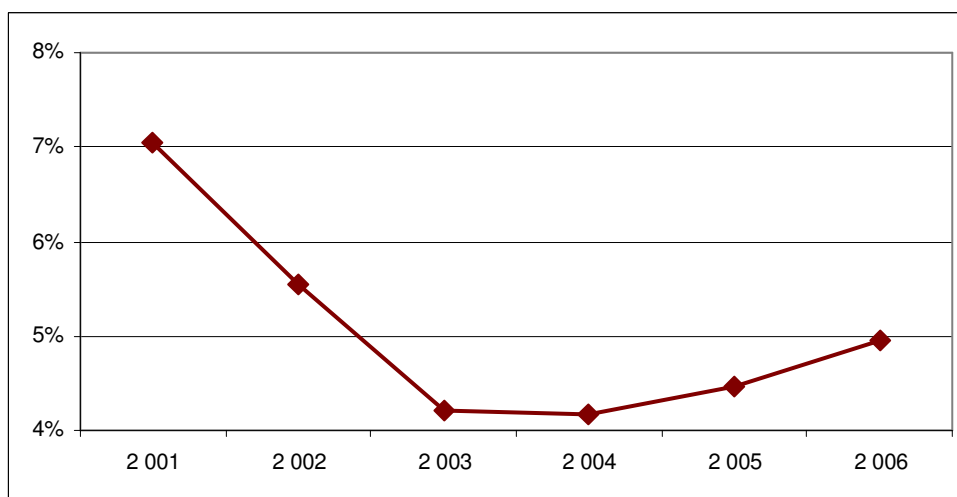
P2. attēls

Koeficients K₂ – vadīšanas efektivitāte

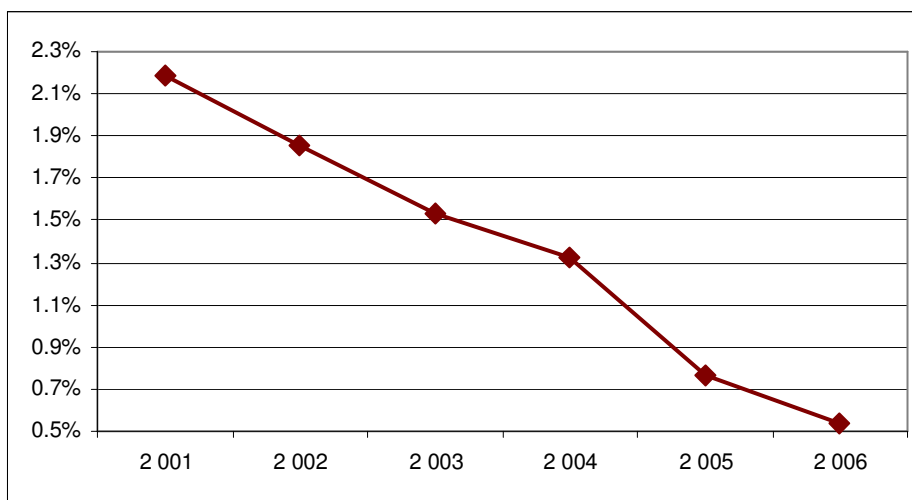
P3. attēls

Koeficients K₃ – spēja pelnīt procentu ieņēmumus no kredītooperācijām

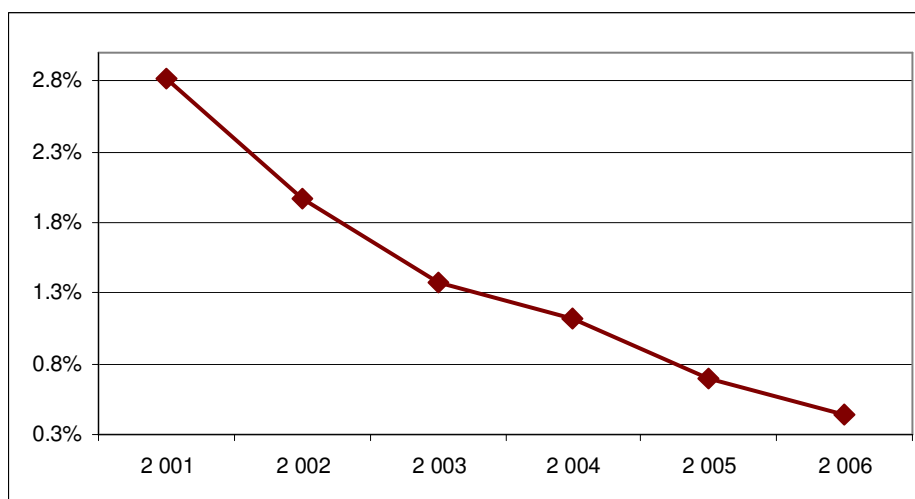
P4. attēls

Koeficients K₄ – ienesīgums un kvalitāte

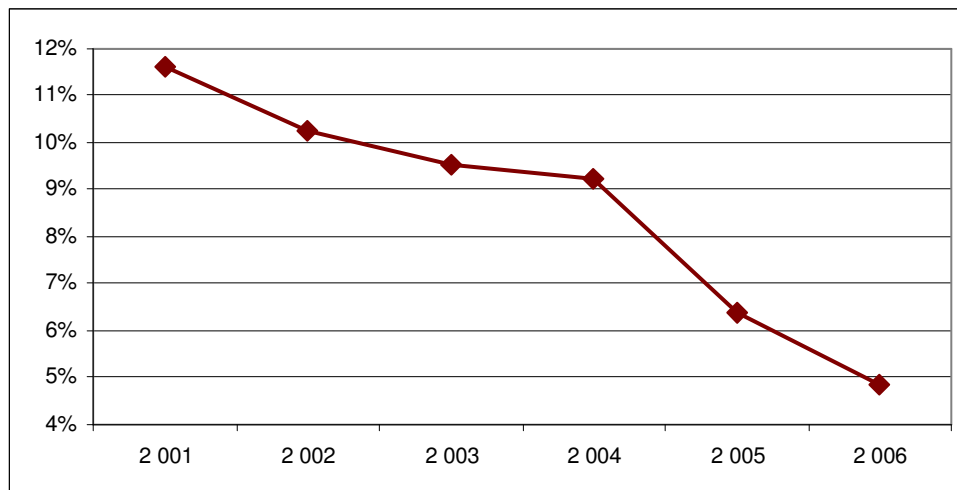
P5. attēls

Koeficients K₅ – speciālo uzkrājumu īpatsvars

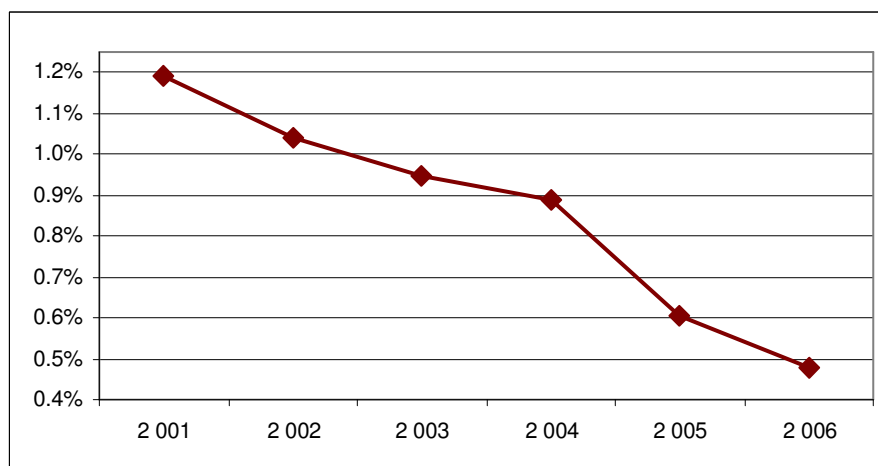
P6. attēls

Koeficients K₆ - kvalitāte

P7. attēls

Koeficients K₇ – kredītriska segums ar pašu līdzekļiem

P8. attēls

Koeficients K₉ – kredītriska ietekme uz aktīviem

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „**Patēriņa kredītu risku analīze Latvijā**” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Inga Kāpiņa _____

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Zin. darba vadītāja: Dr. hab. oec., profesore Ludmila Frolova _____

Recenzents: _____

Darbs iesniegts ESVTM katedrā _____

Metodiķe: _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

prot. Nr. _____, **vērtējums:** _____

Bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sekretārs: _____